

Milan Balić

SPOMENICI REVOLUCIONARNOG RADNIČKOG POKRETA NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA I SOCIJALISTIČKE IZGRADNJE NA PODRUČJU OPĆINE OSIJEK

U vrlo bogatom i osebujnom spomeničkom fundusu općine Osijek posebno mjesto zauzimaju spomenici novije povijesti kojih ima oko 150. To su:

- Autentični spomenički objekti vezani za život i revolucionarnu djelatnost ličnosti revolucionarnog radničkog pokreta. Mjesta održavanja sastanaka, kružoka, konferencija, radnički domovi i tiskare u kojima je štampan komunistički propagandni materijal.
- Spomen-kosturnice i spomenici palim borcima.
- Spomen-obilježja na stratišnim mjestima, gdje je neprijatelj zlostavljao i ubijao rodoljube, komuniste i nedužne žrtve.
- Spomen-biste i spomen-ploče istaknutim revolucionarima, skojevcima, partijskim radnicima kao i borcima NOR-a postavljene po školama, radnim organizacijama, mjesnim zajednicama i dr.
- Grobnice palih boraca Jugoslavenske armije i Crvene armije
- Obilježene i neobilježene grobnice žrtava fašističkog terora
- Spomenici zaslužnim revolucionarima čija bogata revolucionarna aktivnost prelazi okvire regije, pa i republike.
- Spomen-obilježja u čast bitaka i pobjeda odreda NOV i JA-e
- Spomen-obilježja u čast djelovanja društveno-političkih organizacija u toku NOR-a i
- Spomen-obilježja socijalističke izgradnje (samoupravljanja)

GRAD OSIJEK

Na početku XX. vijeka Osijek je bio jedan od najrazvijenijih gradova u Hrvatskoj, pa je tada, u to vrijeme uslijedila i obnova radničkog pokreta, koji je bio razbijen 1895—1897. god. Održavane su brojne radničke skupštine, stvarana obrazovna društva, organizirani štrajkovi, a Radnički domovi kontinuirano rade od prvog desetljeća ovog vijeka, pa do pred sam II. svjetski rat. Iz toga perioda očuvana su četiri autentična spomenička objekta usko vezana za rad radničkih organizacija i URSOVIH sindikata. Sva četiri objekta su obilježena 1967. god. spomen pločama u povodu 100-te

godišnjice radničkog pokreta u Osijeku. Spomen-ploče su rad akademskog kipara i profesora Pedagoškog fakulteta u Osijeku Antuna Babića.

Zgrada Radničkog doma u Ilirskoj ulici br. 16 nastala je krajem prošlog stoljeća u duhu historicizma. U objektu je od 1913 pa do 1921. god. djelovao Radnički dom.¹

Visoka prizemnica u Vukovarskoj ulici br. 71 izgrađena je početkom ovog vijeka, služila je osam godina kao Radnički dom — (1921—1929 god.)²

Zgrada Radničkog doma u Ulici Josipa Juraja Strossmayera br. 98. nastala je u drugoj polovini prošlog stoljeća u duhu historicizma. Služila je radničkoj klasi Osijeka kao Radnički dom tridesetih godina ovog vijeka.³

U staroj klasicističkoj katnici na uglu Ulice Republike i Ulice A. Cisarca br. 19 djelovali su Ujedinjeni radnički sindikati od 1930—1940. god.⁴ Iz toga perioda potječe i rodna kuća revolucionarke Adele Pavošević (1897—1928.). To je ugaona prizemnica na raskršću ulica M. Gorkog i A. Butorac, pripada krugu skromnijih radničkih stambenih objekata nastalih sredinom prošlog stoljeća. Kuću je obilježio spomen-pločom Odbor za proslavu 40. godišnjice KPJ i SKOJ-a.⁵ Spomen-ploča je navodno pohranjena u Muzeju Slavonije jer je objekt nedavno srušen.

Za djelatnost SKOJ-a i KPJ između dva rata u Osijeku vezano je nekoliko objekata i lokaliteta, kao:

Zgrada Društvenog doma u Podravlju, u kojoj je održano niz skojevskih i partijskih sastanaka u periodu kada je KPJ djelovala u ilegalnosti.⁶

Krčma »Bijeli labud«, Ulica B. Adžije br. 41, u kojoj je održana ilegalna konferencija SKOJ-a za gornji grad Osijek 1928. god.

Lokalitet gostionice »Zelena žaba« u Tvrđavici, u kojoj je 1925. god. održan kurs skojevaca.

Revolucionarne ideje u Osijeku uspješno su širene i putem štampe, propagandnog tiskanog materijala (leci i dr.) štampanog u osječkim tiskarama., U Ulici braće Radića br. 30 djelovala je tiskara Bele Franka u kojoj su štampani leci revolucionarnog sadržaja.⁷

U osječkom gornjogradskom i donjogradskom groblju sačuvane su grobne humke socijalista, revolucionara i komunista obilježene nadgrobnim spomenicima.

Nadgrobni spomenik socijaliste Ivana Kolarića (1836—1904.) podiglo je »organizirano socijaldemokratsko radništvo Osijeka«.⁸

Nadgrobni spomenik šesnaestogodišnjeg radnika Srećka Kulunčića, koji je bio prva žrtva Generalnog štrajka u Hrvatskoj 1905. god.⁹ Na ovom groblju se nalazi i grob revolucionarke Adele Pavošević.¹⁰

Na donjogradskom groblju je grob člana Mjesnog komiteta KPJ Osijek Josipa Hauka, kojeg je osječka policija mučki ubila 1929. god. Nadgrobni spomenik Hauka podigli su drugovi kožarci.¹¹

Spomenici NOB-e

U sklopu donjogradskih kasarni vojnici i starješine jedinica JNA uređili su 1981. god. slikoviti park zasađen sa 88 četinara posvećen drugu Titu. U centru istočnog dijela parka, koji je rađen po nacrtu tehničara Tihomira Brunčića¹² postavljen je spomenik drugu Titu, koji je izradio be-

ogradski kipar Dušan Nikolić¹³. Svojom monumentalnošću, snagom ekspresije i obradom materijala kontrastima poliranih i rustičnih ploha, ovaj se spomenik ističe u spomeničkom fundusu slavonsko-baranjske regije.¹⁴

U južnom dijelu starog osječkog parka. Parka kulture na Bulevaru JNA, narod Osijeka je 1952. god. podigao povrh spomen-kosturnice monumentalni brončani spomenik palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora. Spomenik predstavlja muškarca i ženu žrtve fašističkog terora — vezanih ruku, razdrljenih grudi, koji iako vezani pokazuju otpor neprijatelju. Spomenik je djelo akademskog kipara Nikole Kečanina (1913—1986.)¹⁵ a rađen je u duhu akademskog realizma, izliven je u osječkoj Ljevaonici željeza,¹⁶ a obnovljen 1982. god.¹⁷

Spomenik žrtvama fašizma u malom parku na Gajevom trgu je poklonio svom rodnom gradu Osijeku akadem. kipar svjetskog glasa Oskar Nemon (1906—1985.).¹⁸ To je vitki monument koji se na vrhu rascvjetava u poprse majke koja uvis diže svoje dijete, kao da uliva u njega svu svoju ljubav i patnje.¹⁹ Ova skulptura kao i ostale skulpture Oskara Nemona ima simbolično-realistički karakter.²⁰

Spomen-obilježje žrtvama fašističkog terora u krugu Tvornice šećera, podigli su radnici i namještenici 1946. god. u znak sjećanja na žrtve fašističkog terora — radnike kolektiva. Spomenik je u vidu obeliska s apliciranim mesinganom pločom na kojoj su imena i prezimena žrtava. Nedaleko od ovog spomen-obilježja, pred ulazom u Tvornicu šećera, radni ljudi IPK RO »Tvornica šećera i kandita« podigli su spomenik u povodu 75. godina rada tvornice, a u znak sjećanja na 23 žrtve fašističkog terora — radnike ovog kolektiva, koji su pali u logorima Jasenovac, Stara Gradiška i Savska cesta.²¹ Ovaj spomenik je nazvan »Sloboda«, a sastoji se od četiri figure spojene u jednu što asociraju na stari slavonski hrast. Puška koju drži vojnik čuvar naše zemlje, govori o ratu i obrani. Spomenik je djelo mladog osječkog akademskog kipara Marijana Sušca.²²

Spomenik narodnom heroju Veljku Vlahoviću, na šetalištu Veljka Vlahovića uz rijeku Dravu podigli su radnici »Elektroslavonije«. Spomenik je izradio akademski kipar Miro Vuco²³. Revolucionar Vlahović je prikazan u dugoj kabanici, nagnut naprijed sa štapom. Doimlje se kao poetska vizija putnika samotnika koji dolazi izdaleka.²⁴

Spomenik književniku i revolucionaru Augustu Cesarcu postavljen je 1977. god. na južnom dijelu Blok-centra nedaleko Ulice Republike. To je brončana skulptura nadnaravne veličine. Cesarec je prikazan u hodu, kako žurno korača naprijed s knjigom u ruci. Visok stupanj plastičnog i interpretativnog intenziteta prenesen je na samo lice skulpture, koje je poprimilo portretni karakter. Spomenik je djelo poznatog zagrebačkog umjetnika akademskog kipara Stjepana Gračanina.²⁵

Spomen-biste revolucionara

Prva spomen-bista revolucionara postavljena je u Osijeku već nakon dvije godine poslije završetka rata. To je bista Blagoja Stojakovića²⁶, postavljena povrh njegove grobne humke na gornjogradskom groblju. Bistu je izradio u akademsko-realističkom duhu R. Lešić 1947. god.²⁷

Nekoliko godina kasnije prvoborac, nosilac Partizanske spomenice 1941. god. Stjepan Brlošić, akademski kipar izradio je više spomen-bisti revolucionara, također u akademsko-realističkom duhu. Biste su postavljene vani (izuzev dvije) u parkovnom prostoru.

Spomen-bistu narodnog heroja Ive Lole Ribara Brlošić je izradio 1956. god.,⁷⁸ postavljena je u malom parku ispred bivše Gimnazije »Ivo Lola Ribar«. Spomen-bista narodnog heroja Božidara Maslarića postavljena je ispred zgrade bivše Učiteljske škole »Božidar Maslarić« (sada zgrade Pedagoškog fakulteta) u Ulici Jože Vlahovića.⁷⁹ Spomen-bista revolucionara Josipa Hauka postavljena je na sjevernom dijelu Trga Vladimira Nazora u Donjem gradu.³⁰ Spomen-bistu narodnog heroja Jovana-Ive Marinkovića postavili su radnici Mobilie »Ivo Marinković« u krugu svoje tvornice.³¹

Ostale tri Brlošićeve spomen-biste revolucionara postavljene su u enterijeru. Spomen-bista Josipa Hauka (replika) postavljena je u restoranu Tvornice koža u Kišpatičevoj ulici,³² spomen-bista Đure Đakovića u auli Škole za obrazovanje stručnih kadrova »Đuro Đaković«, Trg Vladimira Nazora br. 24. Donji grad.³³ Spomen-bista Jurice Ribara čuva se u zgrad i školskog cetra za usmjereno obrazovanje »Braća Ribar«, Tvrđa, Ulica Nikole Demonje.³⁴

Akademski kipar i profesor Pedagoškog fakulteta u Osijeku Antun Babić, izradio je spomen-bistu narodnog heroja Milana Stanivukovića (1912—1944),³⁵ koja je postavljena u krugu kasarne XII proleterske brigade u Donjem gradu³⁶ spomen-bistu skojevca revolucionara Milana Tomljenovića³⁷ koja je postavljena u Osnovnoj školi »Milan Tomljenović«, Drinska ulica br. 14.³⁸

Samouki kipar, liječnik dr. Vladimir Jokanović, izradio je za Osijek nekoliko spomen-bista revolucionara: Spomen-bistu revolucionarke Sare Bertić, koja je postavljena u auli Osnovne škole »Sara Bertić«,³⁹ Ulica Sare Bertić br. 99 i drugu identičnu spomen-bistu Sare Bertić, koja je postavljena ispred zgrade Mjesne zajednice »Sara Bertić« u Donjem gradu.⁴⁰ Treću spomen-bistu dr Jokanović je izradio za mjesnu zajednicu »Vijenac Borisa Kidriča«, a predstavlja narodnog heroja Borisa Kidriča (1912—1953).⁴¹ Spomen-bistu Adele Pavošević izradio je prije osam godina akademski kipar Marijan Sušac za Mjesnu zajednicu »Adela Pavošević«, ali bista još nije odlivena.⁴²

Spomen-ploče

U Osijeku je postavljeno oko pedeset spomen-ploča u školama, bolnicama, radnim kolektivima, upravnim zgradama i drugim mjestima vezanim za život i rad revolucionara.

Omladina i profesori Druge gimnazije i učenici IV Osnovne škole u Tvrđi, postavili su na pročelju bivše Ekonomske škole, Partizanski trg br. 4 spomen-ploču u čast učenica ove škole revolucionarki Milice Križan, Sare Bertić i Ivanke Muičević.⁴³

Učenici i nastavnici Osnovne škole »Ivica Šestak«, postavili su na zgradi osnovne škole u Ulici Franca Rožmana br. 4 spomen-ploču u čast revolucionara Ivica Šestaka.⁴⁴

Aktiv Saveza boraca NOR-a i Odbor KUD-a »Milica Križan« IPK Osijek postavili su spomen-ploču na kući u Ulici Nikole Demonje br. 8 u kojoj je jedno vrijeme živjela revolucionarka Milica Križan.⁴⁵

U znak sjećanja na liječnike antifašiste, koje su fašisti pobili, postavljena je spomen-ploča u Drapšinovoj ulici br. 1 u čast dr. Hirscha-a dr. Kordića, dr. Krausa, dr. Lebla, dr. Ivanke Nikoliš-Muačević i mr. ph. P. Borbaša.⁴⁶

U istoj zgradi u Drapšinovoj br. 1, Gradski odbor SUBNOR-a Osijek postavio je spomen-ploču u čast antifašistkinja i boraca protiv okupatora — radnica; Staže Ivanović, Barice Kovač i Ivanke Reljić.⁴⁷

Kolektiv Doma zdravlja otkrio je spomen-ploču dr. Franji Kordiću (1895—1945.),⁴⁸ a koletkiv Opće Bolnice spomen-ploču osnivaču i šefu Zaznog odjela dr. Slavku Hirschu (1893—1942.).⁴⁹

Gradski komitet KPH Osijek postavio je 1951. god. nekoliko spomen-ploča istaknutim revolucionarima Osijeka:

Spomen-ploču Nikoli Vetniću (1906—1944), sekretaru OK KPH Osijek na zgradi Tvornice četaka »Nikola Vetnić«, Gundulićeva ulica br. 16.⁵⁰

Josipu Hauku (1915—1929.),⁵¹ na pročelju Tvornice koža, Kišpatićeva ulica br. 2.

Mihajlu Klajnu (1912—1941), sekretaru Mjesnog gradskog komiteta KPH Osijek,⁵² na pročelju zgrade u Sarajevskoj ulici br. 35. gdje je Klajn uhapšen i nešto kasnije strijeljan.⁵³

Gradski odbor Saveza udruženja boraca NOR-a Osijek postavio je spomen-ploče revolucionarima:

Jovanu i Mileni Radivojević, učiteljskom bračnom paru, na pročelju zgrade u kojoj su živjeli, Gajev trg br., 9.

Vitomiru Sukiću, komunisti strijeljanom u Jasenovcu 1941., na pročelju zgrade u Dubrovačkoj ulici br. 89.

Antunu Salaju sekretaru rajonskog komiteta partije⁵⁴ na zgradi u Divaltovoj ulici br. 14.

Miroslavu Baueru na pročelju zgrade u Dunavskoj ulici br. 16.⁵⁵

Srđanu Petrovu i drugovima na zgradi tekuće opravke lokomotiva, ŽTP Osijek.⁵⁶

Franji i Nadi Nol, na pročelju zgrade Slavonske banke na Bulevaru JNA br. 29.

Omladincu Đuri Rajsu na pročelju zgrade Dalmatinska ulica br. 23,⁵⁷ Jovi Stankoviću (1919—1944.) na pročelju zgrade u Ulici Jove Stankovića br. 23.⁵⁸

Sari Bertić (1919—1941.) na pročelju roditeljske kuće u Ulici Matije Gupca br. 55 odakle je Sara odvedena 26. VII 1941. g. u zatvor zajedno sa majkom Agripinom.⁵⁹

Đuri i Franji Daloš, na pročelju zgrade u Ulici Pavleka Miškine br. 32 (zgrada je nedavno porušena).⁶⁰

Franji Novoseliću, revolucionaru strijeljanom u Dahau 1944. god.⁶¹ na pročelju kuće u Ulici Božidara Adžije br. 34.

Bogumilu Šedini, na pročelju zgrade u Gundulićevoj ulici br. 109 u Gornjem gradu.⁶²

Milanu Tomljenoviću na pročelju zgrade u Vardarskoj ulici br. 32.⁶³ Školski odbor, nastavnici i učenici OŠ »Sara Bertić« postavili su 29. 11. 1961. god. u auli svoje škole spomen-ploču Sari Bertić.⁶⁴

Organizacija narodne omladine i profesori bivše Gimnazije »Sara Bertić« Ulica Jože Vlahovića br. 6 otkrili su 14. 4. 1950. godine spomen-ploču s apliciranim poprsjem Sare Bertić.⁶⁵

Radna zajednica Muzičke škole postavila je u zgradi ove škole Ulica Jože Vlahovića br. 2 spomen-ploču u znak sjećanja na pale učenike i profesore ove škole.

Omladinska organizacija i nastavnički zbor Učiteljske škole postavili su spomen-ploču u čast palih svojih drugova, Ulica Jože Vlahovića br. 9. — Sada Pedagoški fakultet.

Omladina i nastavnici bivšeg Ekonomskog tehnikuma, postavila je na pročelju škole, Ulica Braće Radića br. 17 spomen-ploču palim učenicima ove škole, a omladina i nastavnici bivše Gimnazije »Ivo Lola Ribar« (Tvrđa), spomen-ploču palom profesoru i učenicima.

Radni kolektivi osječkih poduzeća postavili su više spomen-obilježja u znak sjećanja na zaslužne revolucionare, pale drugove u NOR-u i žrtve fašističkog terora.

Jedno od prvih takovih spomen-obilježja postavili su na pročelju RO »Ljev«, Ulica Petra Svačića br. 4, radnici osječke ljevaonice i tvornice strojeva, 20 10. 1946. god. u znak sjećanja na 26 žrtava fašističkog terora. Ova ploča je i likovno dobro oblikovana.⁶⁶

Radnici Tvornice koža, Kišpatićeva br. 2 otkrili su također 1946. god. spomen-ploču na dan prvih izbora za prvi Ustavotvorni sabor Narodne republike Hrvatske, u čast osam palih kožarskih radnika — revolucionara, boraca NOR-a, od kojih su neki poginuli u zloglasnim logorima smrti Jasenovcu i Lepoglavi. . .

Radnici Ložionice Osijek, postavili su 1947. god. a pročelju vodotornja spomen-ploču u znak sjećanja na revolucionara Srđana Petrova (1906—1941) i još trojici palih drugova, a radnici »Elektroslavonije« spomen-ploču palim drugovima u NOB-i.

Radni kolektiv »Svilana«, Ulica M. Klajna br. 12 postavio je spomen-ploču u čast revolucionarke Gerde Švarc, člana KPJ koju su zlikovci ubili 1941. god.⁶⁷

Kolektiv »Lio« — Lanare, Tenjska cesta br. 36 postavio je spomen-ploču palim borcima i žrtvama fašističkog terora.

Radnici PTT prometa »Osijek« i PTT Slavonije i Baranje, postavili su na pročelju Glavne pošte 17. 5. 1981. god. spomen-ploču palim drugovima, učesnicima NOR-a.⁶⁸

Radni ljudi Tvornice šećera i kandita u povodu 40. godišnjice oslobođenja otkrili su spomen-ploču revolucionaru Đuri Pucaru-Starom, koji je u toj tvornici radio od 1922—1924. god.⁶⁹

Na zgradi društveno političkih organizacija, Park Marxa i Engelsa br. 5 na mjestu s kojega je 6. 6. 1945. god. govorio maršal Tito, postavljena je 1952. god. spomen-ploča s riječima druga Tita upućenim Osječanima.⁷⁰

Na pročelju zgrade Trg slobode br. 3, Odbor za proslavu 25. godišnjice oslobođenja Osijeka radni ljudi i građani Osijeka u čast oslobodilaca Osije-NOV-e Jugoslavije, koje su oslobodile Osijek 14. 4. 1945. god.⁷¹

Sličnu spomen-ploču postavili su 1985. godine u povodu 40. godišnjice oslobođenja Osijeka radni ljudi i građani Osijeka u čast oslobodilaca Osijeka, boraca III armije. Ova spomen-ploča je postavljena na pročelju monumentalne palače Predsjedništva općinske skupštine na Trgu slobode br. 2. Na istoj zgradi Predsjedništva Općinske skupštine Osijek i društveno političke organizacije Osijeka postavili su 1985. god. spomen-ploču u znak sjećanja na pobjedu komunista na izborima za Gradsko zastupništvo 11. ožujka 1920. godine.⁷²

Mjesta stradanja, mučenja i ubijanja komunista, rodoljuba, nevinih žrtava, mjesta smrti, grobovi boraca NOR-a.

— Mjesto — mučilište istražnog zatvora, **Strossmayerova ulica br. 1.** gdje su stradali mnogi komunisti između dva rata i u toku drugog svjetskog rata. Kroz ovo zloglasno mučilište prošli su J. Hauk, B. Maslarić, M. Križan, S. Bertić i drugi.⁷³

Na pročelju objekta, okrenutom prema Trgu slobode Općinski odbor SUBNOR-a Osijek postavio je 27. VII 1961. god. spomen-ploču.⁷⁴

Monumentalna zgrada bivšeg Sokolskog doma, sada SD »Partizan«, remek-djelo osječkog arhitekta Vlodoja Aksmanovića,⁷⁵ Ulica Ive Lole Ribara br. 5. poslužila je fašističkim zlikovcima kao sabirni logor, gdje su stradali mnogi rodoljubi, antifašisti i komunisti.⁷⁶

Na pročelju objekta Općinski odbor SUBNOR-a Osijek postavio je 27. 7. 1961. god. spomen-ploču na kojoj je tekst: »U ovoj zgradi fašisti i njihove sluge 1941. godine provodeći politiku istrebljenja naših naroda zatvarali, mučili i ubili više stotina rodoljuba iz Osijeka i okolice...«⁷⁷

Na stratišnom mjestu rodoljuba i komunista na »Streljani« kod bivšeg Gradskog vrta u vremenu od 1941. do 1945. god. ustaše i Nijemci strijeljali su na stotine komunista, rodoljuba i nevinih žrtava, među kojima Srđana Petrova, M. Bauera, I. Šestaka i dr. Građani Osijeka bili su obilježili ovo stratišno mjesto spomen-pločom.⁷⁸

Lokalitet bivšeg Tenjskog logora, nalazi se s desne strane ceste za Tenje, nedaleko Poljoprivrednog fakulteta, gdje su ustaše zatočile preko 3000 Jevreja i rodoljuba, od kojih je većina deportirana u logore smrti Jasenovac, Aušvic, Staru Gradišku i dr.⁷⁹ Ovo zloglasno mučilište skromno je obilježeno obeliskom i u zadnje vrijeme se radi na tome da se dostojnije obilježi.⁸⁰

Mjesto pogibije narodnog heroja Ignje-Batrneka-Malog (1923—1945.)⁸¹, Ulica Zeleno polje br. 43 skromno je obilježeno 1965. god.,⁸² a nešto kasnije ponovo uređeno zahvaljujući Općinskom SUBNOR-u Osijek.⁸³

Na mjestu pogibije i sahrane neznanog borca palog 1945. god., Ulica Marka Oreškovića br. 11 radnici osječke Ljevaonice strojeva uredili su 1949. godine grob i postavili metalni nadgrobni spomenik u vidu piramide.⁸⁴

Na mjestu pogibije (1945. god. u borbama za oslobođenje Osijeka) neznanog palog borca JA-e, gdje je i sahranjen na lijevoj obali rijeke Drave, na području Rekreacionog centra, Kolektiv »Svilane« podigao je skromno spomen-obilježje u vidu manjeg obeliska koji završava zvijezdom petokrakom.⁸⁵

Na osječkim grobljima je sahranjeno više palih boraca i revolucionara od kojih navodimo neke:

Na gornjogradskom groblju, zapadno od kapele sv. Ane nalazi se grobnica omladinskog rukovodioca i komunista Ivica Šestaka, a na mjesnom groblju u Retfali nedaleko Osijeka grob Đure Vukadinovića-Vuka, člana KPJ od 1939. god., jednog od organizatora ustanka u Slavoniji. (jedan od organizatora Papučko-krndijskog partizanskog odreda). Nadgrobni spomenik ovom prvoborcu podigle su organizacije SK, Organizacije SUBNOR-a i Mjesna zajednica »Moša Pijade«.⁸⁶

Na kraju ovog kratkog prikaza spomenika i spomen-obilježja naše novije herojske povijesti u Osijeku navodimo i šest spomen-obilježja posvećenih socijalističkoj izgradnji — samoupravljanju.

Pri ulazu u osječku Tvornicu šećera i kandidta, radni kolektiv ove tvornice postavio je 30.8. 1950. god. spomen-ploču u znak sjećanja na preuzimanje tvornice.⁸⁷ Jedan dan kasnije, ovo su učinili radnici metalci Osječke ljevaonice željeza i tvornice strojeva, koji su na zgradi RO »Ljev« postavili metalnu spomen-ploču s tekстом: »Pod Titovim vodstvom smo 31. 8. 1950. god. ostvarili geslo »Tvornice radnicima.«.

Treću, kronološki postavljenu spomen-ploču u čast samoupravljanja, postavili su radnici »Saponije«, Ulica Matije Gupca br. 2. Ploča je od sivkasto žućkastog mramora a slova posvete su uklesana: »Dana 6. 9. 1950. pod rukovodstvom naše Partije preuzeo je ovaj kolektiv u svoje ruke upravljanje ovim poduzećem i već u epohi izgradnje socijalizma ostvario revolucionarnu misao velikih učitelja proletarijata Marksa, Engelsa i Lenjina, izraženu riječima »Tvornice radnicima.«.

Par dana kasnije, radni ljudi »Slavonke« RO Tvornice koža postavili su na tvorničkoj zgradi, Ulica M. Kišpatića br. 4. mramornu spomen-ploču sa tekстом posvete:

»Dane 9. IX 1950. predano je ovo poduzeće na upravljanje radnom kolektivu i time ostvarena revolucionarna parola »Tvornice radnicima« u epohi izgradnje socijalizama.«

Peta spomen-ploča u čast samoupravljanja, postavljena je 10 godina kasnije, 1960. i to u bivšem Grafičkom poduzeću »Štampa«, Prolaz Vitomira Sukića br. 2. Na granitnoj spomen-ploči uklesane su riječi: »1950—1960. Grafičko poduzeće »Štampa« predano je 5. IX 1950. god. radnicima na upravljanje. Ovu spomen-ploču postavlja Sindikalna podružnica u čast 10. god. radničkog samoupravljanja.« I na kraju šesto spomen-obilježje u čast samoupravljanja postavljeno je također na zgradi istog poduzeća GRO »Štampa«. Na ploči su riječi posvete: »1950—1980. Ovu spomen-ploču postavljaju radni ljudi GRO »Štampa« kao obilježje 30. godišnjice radničkog samoupravljanja uz zavjet »Druže Tito, mi ti se kunemo da sa tvoga puta ne skrenemo.«⁸⁸

A D A

Spomenik palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora, smješten je u centru mjesta u blizini Društvenog doma, a podigao ga je narod ovog sela 4. VII 1961. god. Spomenik se sastoji od postolja razigranih formi

na kome se uzdiže borac s oružjem u rukama. Na postolju je aplicirana spomen-ploča sa imenima 24 pala borca, od kojih je veliki broj pripadao Prvom mačvanskom partizanskom odredu⁸⁹ i preko 20 žrtava fašističkog terora pobijenih u Adi, Šapcu i Mačvi.⁹⁰ Spomenik je djelo akademskog kipara, predratnog komunista i nosioca Partizanske spomenice 1941. god. Nikole Kečanina (1913—1986).

Spomen-ploča palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora, na glavnom pročelju Društvenog doma, Glavna ulica br. 4. Ploču su postavili 16. 8. 1959. god. članovi nogometnog kluba »Mladost« iz Ade u znak sjećanja na pale drugove u NOR-u i pale žrtve fašističkog terora u razdoblju 1941—1945. god. Ploča je otkrivena u povodu 40. godišnjice KPJ i SKOJ-a. Tekst na ploči je pisan ekavski — ćirilicom.

Spomen-ploča palim borcima, članovima nogometnog kluba na objektu u krugu mjesnog nogometnog kluba. Ploču su postavili 4. 7. 1977. god mještani sela Ade u znak zahvalnosti i sjećanja na članove uprave i igrače nogometnog kluba koji su dali svoje živote u borbi protiv fašizma od 1941—1945. god. Posveta kao i imena palih boraca (devet) i članova uprave (dva) pisana su ćirilicom. Ploča je otkrivena u povodu 45. godišnjice postojanja nogometnog kluba u Adi.

A L J M A Š

Spomen-ploču palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora, na pročelju zgrade Mjesne zajednice u Vlaškoj ulici br. 5. Spomen-ploču je postavio 1954. god. Općinski odbor Saveza boraca NOR-a Aljmaš. Na spomen-ploči su uklesana imena devet palih boraca NOR-a i deset žrtava fašističkog terora.⁹¹

ANTUNOVAC TENJSKI

U centru sela Tenjski Antunovac na zavoju cese, Organizacija Saveza boraca NOR-a Tenjski Antunovac uz pomoć društveno-političkih organizacija Tenjski Antunovac i komune podigla je 1. V 1960. god. skromni *spomenik palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora*. Spomenik je prizmatičnog oblika s piramidalnim završetkom. Na pročelju su uklesana imena 29. palih boraca NOR-a s godinom rođenja i godinom pogibije.⁹²

B E K E T I N C I

Spomenik palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora nalazi se u Čepinskoj ulici, ispred zgrade Mjesne zajednice.

Mještani sela Beketinci podigli su za Dan Republike 1977. god. spomenik posvećen palim borcima i žrtvama fašističkog terora. Spomenik je u vidu obeliska, koji počiva na stepeničastom postolju a završava zvijezdom petokrakom. Na spomeniku je uklesano devet imena palih boraca NOR-a i pet žrtava fašističkog terora. Spomenik je ograđen metalnom ogradom a prostor oko spomenika zasađen crnogoricom.⁹³

Na mjesnom groblju u ovom selu nalazi se grob dva neznana borca. Grob nije dostojno obilježen.⁹⁴

B I J E L O B R D O

Grobnica sa spomenikom palim borcima NOR-a nalazi se u centru sela ispred jednokatne zgrade Društvenog doma. Povrh skupne grobnice palih boraca Bijelog Brda i dvadesetpetorice palih boraca pripadnika Prvog bataljona VIII vojvođanske brigade, Savez boraca NOR-a i mještani sela podigli su brončani spomenik.⁹⁵ Na prizmatičnom mramorom obloženom postolju uzdiže se figura borca partizana s puškom u ruci. Spomenik je djelo akademskog kipara i prvoborca Nikole Kečanina (1913—1986)⁹⁶. Ovaj spomenik je prije nekoliko godina obnovljen.⁹⁷

Spomen-ploča palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora postavljena je na Društvenom domu. Ploču je postavio nogometni klub Bijelo Brdo 25. IX 1955. god. a posvećena je petnaestorici palih drugova.⁹⁸

Kuća revolucionara Ljubomira Milinkovića u Kolodvorskoj ulici br. 4. U jugozapadnom dijelu sela, na periferiji, u Kolodvorskoj ulici nalazi se obiteljska kuća Milinković izgrađena između dva rata. U toj skromnoj seoskoj kući panonskog tipa, zabatom okrenutoj prema ulici, a trijemom prema dvorištu, živio je i radio na podizanju ustanka i širenju NOP-a jedan dio članstva OK komiteta Komunističke partije Osijek; Drago Marušić-instruktor CK KPH, Bakulić ing. Vjekoslav, član OK KPH Osijek, Milinković Ljubomir i Darinka, Milica Križan, član OK KPH Osijek i dr.⁹⁹ U znak sjećanja na pomenute drugove i drugarice, žitelji općine Osijek i mještani Bijelog Brda postavili su 29. XI 1963. god. spomen-ploču na pročelju ove kuće.¹⁰⁰

Rodna kuća Milana Ljuštine, organizacionog sekretara OK SKOJ-a Osijeka br. 23. Na zapadnom dijelu sela u Ulici Đorđa Aleksića nalazi se rodna kuća sekretara Okružnog komiteta SKOJ-a Osijek Đorđa Aleksića,¹⁰¹ koji je poginuo vršeći svoju dužnost 16. XI 1943. god.¹⁰² Rodna kuća Đorđa Aleksića je skromna, zabatom okrenuta prema ulici, recentno je obnovljena. Na pročelju kuće je Odbor za proslavu 20. godišnjice oslobođenja Jugoslavije postavio spomen-ploču.¹⁰³

Rodna kuća Milana Ljuštine, organizacionog sekretara OK SKOJ-a Osijek nalazi se u jugoistočnom dijelu sela. To je u stvari željezničko stajalište Bijelo Brdo. U tom skromnom objektu rođen je skojevac Milan Ljuština.¹⁰⁴ Odbor za proslavu 20. godišnjice oslobođenja naše zemlje postavio je na objektu spomen-ploču.¹⁰⁵ Mladi skojevac Ljuština Milan poginuo je 16. XI 1943. god. vršeći svoju dužnost.¹⁰⁵

B R E Š Ć E

Spomenik palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora nalazi se u Ulici Koče Popovića. U centru mjesta, mještani sela su podigli 4. 12. 1957. godine skromni spomenik u vidu obeliska posvećen sedmorici palih boraca NOR-a i tridesetosam žrtava fašističkog terora. Tekst na spomeniku pisan je ćirilicom.¹⁰⁶

Spomen-ploča palim borcima i žrtvama fašističkog terora na pročelju zgrade bivše Osnovne škole. Odbor Saveza boraca NOR-a Brešće postavio je 4. VII 1958. god. spomen-ploču palim borcima, bivšim učenicima osnovne škole u Brešću. Na ploči je uklesano jedanaest imena. Tekst je pisan ćirilicom.¹⁰⁷

Č E P I N

Spomenik palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora izgrađen je u Ulici maršala Tita. U malom parku, nedaleko Društvenog doma. SUBNOR i društveno-političke organizacije Čepina izgradili su spomenik posvećen palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora. To je djelo akademskog kipara, rođenog u Čepinu 1913. god. Nikole Kečanina. Na pitoreskno izvedenom kamenom postolju je spomen-ploča s posvetom i datumom otkrivanja spomenika a gore metalni lik borca s puškom. Borac je izveden u bakarnom limu plošno s pozadinom od tri vertikalna elementa. Spomenik je prije par godina obnovljen.¹⁰⁸

Spomen-ploče palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora na pročelju društvenog doma. Na jednokatnici doma u Ulici maršala Tita, Mjesna organizacija Saveza boraca NOR-a Čepin postavila je 3. VII 1966. god. osam mramornih spomen-ploča u čast palih boraca i žrtava fašističkog terora. Na prve dvije spomen-ploče uklesana su imena šezdesetosam palih boraca, a na ostalih šest spomen-ploča stotinu i devedeset imena žrtava fašističkog terora.

Spomen-ploča narodnom heroju Ignji Batrneku-Malom u Ulici maršala Tita br. 105. Na ugaonoj prizemnici Dobrovoljnog vatrogasnog društva u Čepinu DVD je postavilo na pročelju svoje zgrade spomen-ploču u povodu 40. godišnjice ustanka, socijalističke revolucije naroda i narodnosti Jugoslavije u čast narodnog heroja Ignje Batrneka-Malog, koji je bio član ovog društva.¹⁰⁹

Spomen-ploča narodnom heroju Ignji Batrneku-Malom u Ulici Ignje Batrneka-Malog na recentnom stambenom objektu u Ulici Ignje Batrneka-Malog na čijem je mjestu prije četvrt stoljeća stara kuća u kojoj se rodio narodni heroj Ignjo Batrnek-Mali, društveno-političke organizacije Čepina postavile su 4. VII 1959. god. spomen-ploču u čast 40. godišnjice KPJ i SKOJ-a, a u znak sjećanja na narodnog heroja¹¹⁰.

Spomen-bista narodnog heroja Ignje Batrneka-Malog u Osnovnoj školi »Ignjo Batrnek-Mali« U predvorju OŠ »Ignjo Batrnek-Mali« svečano je otkrivena 21. XI 1976. god. brončana spomen-bista narodnog heroja Ignje Batrneka-Malog. Bistu je izradio akademski kipar i profesor Pedagoškog fakulteta u Osijeku Antun Babić.¹¹¹

Grob narodnog heroja Ignje Batrneka-Malog na mjesnom groblju. Na Rimokatoličkom groblju u centru Čepina nalazi se obiteljska grobnica Batrnek u kojoj je sahranjen narodni heroj Ignjo Batrnek-Mali, rođen 31. II 1925. god. a poginuo u Osijeku vršeći dužnost u akciji 26. II 1945. god. Za narodnog heroja Batrnek Ignjo je proglašen 24. VII 1953. god.¹¹²

Spomen-ploča u čast djelovanja čitaonice KPJ u Ulici maršala Tita. U skromnoj prizemnici u Ulici maršala Tita br. 166. od 1937. god. pa do

pred sam drugi svjetski rat razvijala se i djelovala aktivnost komunista, koji su ovdje djelovali preko Poljoprivredne književnice i čitaonice na pripremanju mještana za revoluciju. U znak sjećanja na djelovanje ove čitaonice, koja je radila u staroj kući porodice Đurđević, postavljena je na novoj kući (sada vlasništvo Nikole Olujić) 4. VII 1959. god. spomen-ploča.¹¹³

Kuća Dragojlović Živka sekretara Osnovne organizacije SKJ Čepin u Ulici maršala Tita br. 160. U skromnoj prizemnici panonskog tipa, zabatom orkenutoj prema ulici, između dva rata je živio revolucionar, sekretar KPJ Živko Dragojlović (rođen u Svetoblažju). Dragojlović je umro od tuberkuloze pred sam drugi svjetski rat.¹¹⁴

Č E P I N S K I M A R T I N C I

Spomenik palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora Na uglu ulice maršala Tita i Crkvene ulice mještani sela Čepinski Martinci, podigli su 4. VII 1977. god. skromni spomenik prizmatičnog oblika s trokutnim završetkom i zvijezdom petokrakom. Spomenik počiva na stepeničastom postolju, ograđen je željeznom ogradom. Na ploči je pored posvete uklesano devetnaest imena palih boraca i imena dvadeset i sedam žrtava fašističkog terora.¹¹⁵

Č O K A D I N C I

Spomenik palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora. U Ulici Peke Dapčevića, između kućnih brojeva 44 i 46., narod sela je podigao 27. VII 1977. god. spomenik posvećen palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora. Spomenik je klasičnog oblika na stepeničastom postolju. Na pročelnoj strani spomenika uklesana su imena četiri pala borca i sedam žrtava fašističkog terora. Oko spomenika u polukrugu je zasađeno 11 stabala. Ispred svakog stabla je tablica sa tekstom posvete i imenom borca, odnosno žrtve koje se sjećamo. Tekstovi posvete su u stvari motto uzeti iz antologije jugoslavenske književnosti (Njegoš, Gundulić i dr.).¹¹⁶

D A L J

Spomenik palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora u Ulici Božidara Maslarića. Na početku Ulice Branka Radičevića, koja ulazi u glavnu ulicu — Ulicu Božidara Maslarića, ispred moderne trgovine OTP — Osijek, Savez boraca NOR-a i mještani Dalja otkrili su za Dan ustanka naroda i narodnosti SRH 1984. god. spomenik posvećen palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora mjesta Dalj.¹¹⁷

Spomenik je u vidu obeliska, visok 7,35 m sa petokrakom zvijezdom na vrhu, u osnovi također sa pet krakova. Na kvadratičnom postolju obloženom mramorom uklesana su imena sedamdesetšest palih boraca i stotinu sedamdesetičetiri imena žrtava fašističkog terora.¹¹⁸

Rodna kuća narodnog heroja Božidara Maslarića, Ulica Božidara Maslarića br. 21 je izgrađena u drugoj polovini prošlog stoljeća u duhu tada

pomodnog historicizma. Tlocrt je u obliku slova »L« dužom stranom orijentirana uz ulični tok. Niz gospodarskih objekata u dvorištu je uklonjen nakon radikalne adaptacije 1982. god. Ulično pročelje je bogato obrađeno u imitaciji rustike s pilastrima i profiliranim vijencima. U kući je rođen 1895. god. revolucionar, španski borac, član CK KPJ, CK SKJ i član Izvršnog komiteta CK SKH i narodni heroj Božidar Maslarić.¹¹⁹

Poslije obnove u objektu djeluje Spomen-zbirka Božidara Maslarića i knjižnica.¹²⁰

Spomen-bista narodnog heroja Božidara Maslarića u sklopu rodne kuće. U neposrednoj blizini rodne kuće Božidara Maslarića, postavljena je 1986. godine u slobodnom prostoru spomen-bista narodnog heroja Božidara Maslarića.¹²¹ Heroj je prikazan u uniformi oficira JNA. Spomen-bistu je izradio osječki umjetnik akademski kipar Marijan Sušac.¹²²

Spomen-česma palim borcima u Ulici Božidara Maslarića. U Ulici Božidara Maslarića između kuća br. 12 i 14. Savez boraca NOR-a, podigao je 4. XII 1962. god. spomen-česmu posvećenu palim borcima NOR-a. Česma je složenog tlocrta u vidu prizmatičnog stuba sa zvijezdom petokrakom na vrhu. Na česmi je tekst s posvetom.¹²³

Rodna kuća skojevke Jelke Popović u Ulici Jelke Popović br. 61. Kuća u kojoj je živjela i radila mlada skojevka Jelka Popović je skromna seoska kuća panonskog tipa, zabatom okrenuta prema ulici a trijemom prema dvorištu. Na glavnom pročelju okrenutom prema ulici Komitet NO Dalj postavio je mramornu spomen-ploču u znak sjećanja na skojevku Jelku Popović, koja je 23. XII 1943. god. zvjerski ubijena od strane nje-mačkih i ustaških zlikovaca.¹²⁴

Grobnica palih boraca NOR-a na srpsko-pravoslavnom groblju. Pri samom ulazu u groblje s desne strane u prvoj aleji, ispod starog jablana, sahranjeni su posmrtni ostaci palih boraca, Čavić Konstantina, Karan Milana i Jugovac Nikole. Borci su poginuli 1944. god. zajedno sa sedmoricom neznanih drugova od ustaške ruke. Povrh grobnice je Narodna fronta Dalja podigla skromni spomenik klasičnog oblika sa tekstom posvete pisanim ćirilicom.¹²⁵

Grobnica crvenoarmejca Šumajev P. Osipovića i neznanog borca Jugoslavenske armije na srpsko-pravoslavnom groblju. Nedaleko od skupne grobnice palih boraca NOR-a, s desne strane ulaza u groblje, ispod starog jablana, sahranjeni su posmrtni ostaci palog crvenoarmejca Šumajev P. Osipovića i jednog nepoznatog borca NOV-e koji su poginuli u Dalju 5. V 1945. god. prilikom vađenja mina. Grobnica boraca je uređena, a spomenik povrh nje je podigao Savez boraca NOR-a Dalj.¹²⁶

Grob revolucionarke Jelke Popović u srpsko-pravoslavnom groblju. S lijeve strane ulaza u groblje nalazi se grob skojevke Jelke Popović koja je zvjerski ubijena od strane njemačko-ustaških zlikovaca u 17. godini života dana 28. 12. 1943. god. u vrijeme akcije prikupljanja »Crvene pomoći«. Povrh groba skojevke Jelke je skromni spomenik.¹²⁷

Grob Ružice Perčević na srpsko-pravoslavnom groblju. U glavnoj aleji s lijeve strane groblja, nalazi se grob Ružice Perčević, rođene 1925. god., koja je ubijena od strane fašističkih zlikovaca za vrijeme jedne akcije pred samo oslobođenje domovine 1944. god. Prijatelji i drugovi postavili su na grobu Ružice skroman znak.¹²⁸

D O P S I N

Spomenik palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora u Partizanskoj ulici. U centru sela Dopsin Osnovna organizacija Saveza boraca NOR-a sela Dopsin podigla je pedesetih godina skromni spomenik piramidalnog oblika posvećen palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora ovog ustaničkog sela. Na spomeniku su u dva reda uklesana imena trideset i dva, a u desnom trideset i jedno ime.¹²⁹

Spomenik u čast formiranja KK KPH Osijek u Partizanskoj ulici. Pred kućom Vidaka Šimića, Partizanska ulica br. 16 u Dopsinu podignut je skromni spomenik na stepeničastom postolju. Na pročelnoj strani spomenika okrenutoj prema ulici je tekst:

»NA OVOM MJESTU POSTOJALA JE
KUĆA U KOJOJ JE OKTOBRA
MJESECA 1942. GODINE FORMIRAN
KOTARSKI KOMITET KPH OSIJEK
INICIJATOR I ORGANIZATOR NOR
U OVOM KRAJU.«

Obzirom na značaj KK KPH Osijek i skromnost postojećeg skromnog spomenika, trebalo bi spomenik zamijeniti novim kvalitetnijim.¹³⁰

Spomen-ploča u čast revolucionarke Milice Križan u Partizanskoj ulici br. 48. U skromnoj seoskoj kući panonskog tipa, zabatom okrenutoj prema ulici, a trijemom prema dvorištu, jedno vrijeme je stanovala i radila revolucionarka Milica Križan,¹³¹ strijeljana u Osijeku 2. X 1941. god.¹³² Na uličnom pročelju je spomen-ploča sa posvetom koju su podigli Aktiv Saveza boraca NOR-a, Sindikalni odbor KUD M. Križan IPK 1963. god.¹³³

E R D U T

U centru sela Savez boraca NOR-a Erdut podigao je 27. VII 1962. god. spomenik posvećen palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora. Na stepeničastom postolju uzdiže se spomenik kružnog oblika sa zvijezdom petokrakom na vrhu. Na zapadnoj strani spomenika uklesan je grb SFRJ i tekst A. Šantića: »I kad nam muške uzmete živote...«, te posveta sa datumom podizanja spomenika. Na istočnoj strani je tekst uzet od Đ. Jakšića »Padajte braćo«, Tekstovi su pisani ćirilicom. U Erdutu je palo u toku rata šest boraca i preko šezdeset žrtava fašističkog terora.¹³⁴

E R N E S T I N O V O

Spomenik palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora u mjesnom parku. U centru seoskog parka stanovnici sela i Savez boraca NOR-a Ernestinovo podigli su oko 1955. god. skromni spomenik piramidalnog oblika sa zvijezdom petokrakom na vrhu. Na pročelnoj strani spomenika su dvije ploče sa posvetom i uklesanim imenima palih dvanaest boraca i dvadeset čvije žrtve fašističkog terora sela.¹³⁵

H R A S T I N

Spomen-ploča palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora na raskršću ulica Š. Petefija i Kiš Ernea.

Na ugaonoj zgradi Vatrogasnog doma, Udruženje Saveza boraca NOR-a i narod sela Hrastin postavili su 16. VIII 1972. god. spomen-ploču u povodu osnivanja mađarske brigade NOV i POJ »Š. Petefi« — 16. VIII 1943. god., a u čast palih boraca NOR-a i žrtava fašističkog terora. Na spomen-ploči su uklesana imena sedam palih boraca i devetnaest žrtava fašizma koji su bili romske narodnosti.¹³⁶

J O S I P O V A C

Spomenik pobjedi boraca Osječkog odreda, istočno od sela uz cestu koja vodi za Našice.

Uz cestu kilometar istočno od sela Josipovac SUBNOR i radni ljudi kolektiva tvornice »Drava« podigli su spomenik posvećen pobjedi boraca Osječkog odreda, koji su na ovom lokalitetu 26. i 27. X 1943. god. likvidirali neprijateljsko uporište. Spomenik je piramidalnog oblika, obložen marmornim pločama. Prostor oko spomenika je ograđen željeznom ogradom.¹³⁷

Grobnica sa spomenikom palim borcima vojvođanskih i slavonskih brigada. U centralnom dijelu mjesnog groblja u Josipovcu uređena je skupna grobnica palih boraca vojvođanske i slavonske brigade. Ovdje leže posmrtni ostaci sedamnaest Vojvođana i devetnaest slavonskih boraca, koji su pali 12. 4. 1945. god. pred samo oslobođenje Osijeka.¹³⁸

Povrh grobnice je spomenik prizmatičnog oblika rađen u klesanom kamenu. U pročelnom dijelu spomenika je mramorna ploča s tekstom posvete.¹³⁹

K O P R I V N A

Spomenik palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora u centru mjesta. U blizini zgrade Osnovne škole narod Koprivne je podigao 1. maja 1961. god. spomenik posvećen palim borcima NOR-a, žrtvama fašističkog terora i društveno političkim organizacijama koje su djelovale u toku NOR-a u selu i okolini. Spomenik je od klesanog kamena, razigranih formi, rad akademskog kipara Nikole Kečanina (1913—1986). Na pročelnoj strani je posveta palim borcima NOR-a i dvadesettri žrtve fašističkog terora, koji su ovdje obješeni u selu. Na poleđini spomenika je spomen-ploča posvećena u čast djelovanja društveno-političkih organizacija KK KPH Osijek, NOO-a za kotar Osijek, omladinske i AFŽ organizacije.¹⁴⁰

Spomen-ploča palim borcima NOR-a i suradnicima NOP-a na zgradi Osnovne škole. Na pročelju prizemne školske zgrade u Koprivni, mještani Koprivne postavili su 29. XI 1956. god. mramornu spomen-ploču u povodu 50. godišnjice djelovanja škole a u čast palih boraca NOR-a i suradnika NOP-a. U gornjem dijelu ploče uklesano je dvanaest imena boraca a ispod u dva reda uklesano je tridesetjedno ime palih suradnika NOP-a. Tekst je pisan ćirilicom.¹⁴¹

Spomen-ploča u čast Kotarskog NOO-a Osijek na salašu Dombok. U skromnoj kući na salašu Dombok I, udaljenoj oko 1,5 km. od Koprivne radio je od 1942. pa do 1945. god. NOO kotara Osijek. U čast djelovanja ovog odbora, koji je odigrao značajnu ulogu u razvoju djelovanja narodne vlasti, općinski odbor SUBNOR-a postavio je na salaškoj kući spomen-ploču sa tekstem:

»U OVOJ KUĆI RADIO JE KOTARSKI
NARODNOOSLOBODILAČKI ODBOR
OSIJEK U VREMENU OD 1942. DO 1945. G.
U IME OVOG ODBORA ODAJEMO PUNU
ZAHVALNOST SLOBODOLJUBIVOM
NARODU OVOG PODRUČJA
KOPRIVNA, 27. VII 1973.
SPOMEN PLOČU PODIŽE U ČAST DANA
USTANKA NARODA U HRVATSKOJ
OPĆINSKI ODBOR SUBNOR-a OSIJEK«¹⁴²

K O R O Đ

Spomen-ploča palim borcima NOR-a, Ulica Šandora Petefija. Na pročelju Doma kulture u Korođu, mještani sela su postavili 4. VII 1957. god. spomen-ploču posvećenu palim borcima u NOR-u. Tekst na spomen-ploči je dvojezičan: mađarski i hrvatsko-srpski. Na ploči je uklesano devet imena boraca Korođa koji su dali svoj život za slobodu.¹⁴³

L A S L O V O

Spomenik palim žrtvama fašističkog terora na pustari kod Laslova. Na pustaru u neposrednoj blizini Laslova fašistički zločinci su 20. IV 1941. god. na sam dan pravoslavnog Uskrsa dotjerali Srbe iz Silaša i jednog Srbina iz Palače, tamo ih zvjerski mučili a potom izvršili masakr nevinih ljudi na pašnjaku zvanom »mrcinište« (tu su seljani zakopavali uginulu stoku). Nakon par dana rodbina je otkopala leševe masakriranih žrtava i sahranila ih u srpsko-pravoslavnom groblju u Silašu. Ovdje su masakrirani; Treskavica Ilija, Krunić Todor, Šijan Petar, Lađarević Svetozar, Samardžić Blažo, Vučenović Andrija, Domanović Milan, Pupavac Dušan, Borjan, Gligorije Vučković Dušan i seljak iz Palače.¹⁴⁴

Na mjestu zločina (na pustari) radni kolektiv pogona Orlovnjak podigao je skromni spomenik u tesanom kamenu sa zvijezdom petokrakom na vrhu.¹⁴⁵

Spomen-ploča palom borcu NOR-a Dobi Šandoru, Ulica Vladimira Nazora br. 61. U skromnoj seoskoj kući, koja je postojala na mjestu današnje — nove kuće obitelji Dobi, rodio se Dobi Šandor, koji je 19. IV 1945. god. dao svoj život za slobodu kao borac NOR-a. U znak sjećanja na palog druga Mjesni odbor SUBNOR-a Laslovo postavio je šezdesetih godina spomen-ploču na staru kuću Dobi, koja je izgradnjom nove kuće stavljena na pročelje nove kuće.¹⁴⁶

Spomen-ploča palom borcu MORMER Petru, na zgradi trgovine Trg slobode bb. Na glavnom pročelju zgrade trgovine, narod sela Laslovo postavio je 4. jula 1959. god. spomen-ploču u čast Mormer Petra, koji je poginuo februara mjeseca 1945. god. Tekst posvete pisan je prvo na mađarskom jeziku a onda na hrvatsko-srpskom jeziku.¹⁴⁷

Spomen-ploča u znak sjećanja na žrtvu fašističkog terora Vargu Arpada, Ulica Petefi Šandora br. 7.

Na novoj stambenoj prizemnici u Ulici Šandora Petefija br. 7. nalazi se skromna spomen-ploča posvećena žrtvi fašističkog terora Vargi Arpadu, koji je poginuo 21. IV 1941. god. Tekst posvete na spomen-ploči napisan je samo na mađarskom jeziku;

»VARGA ARPAD A FASIZMUS
ALDOZATO 1941. IV 21.«¹⁴⁸

Spomen-ploča u čast žrtve fašističkog terora Kelemen Ileša na kući Trg slobode br. 9. Na glavnom pročelju ugaone prizemnice na Trgu slobode, postavljena je oko 1970. god. granitna spomen-ploča posvećena žrtvi fašističkog terora Kelemen Ilešu, kojega su fašistički zlikovci ubili 13. XII 1944. god. Na ploči je tekst pisan samo na mađarskom jeziku:

»K E L E M E N I L L É S
A FASIZMUS ALDOZATA 1944. XII 13.«¹⁴⁹

P A L A Č A

Spomenik palim borcima i žrtvama fašističkog terora u Ulici Miroslava Odavića. Ispred zgrade Društvenog doma, mještani Palače su podigli oko 1970. god. spomenik posvećen palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora. Spomenik je u osnovi trokutnog oblika. Na pročelnoj strani su ploče na kojima je uklesana posveta i imena devetnaestorice palih boraca NOR-a i osam žrtava fašističkog terora. Na druge dvije spomen-ploče uklesani su stihovi pjesnika Zmaja Jovana Jovanovića.¹⁵⁰

P A U L I N D V O R

Ispred bivše osnovne škole narod sela Paulin Dvor je podigao 29. XI 1962. god. *spomenik posvećen palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora.* Spomenik leži na *pitoreskno* izvedenom postolju i predstavlja borca s puškom u ruci. Spomenik je rad akadem. kipara Nikole Kečanina (1913—1986). Na ploči su uklesana imena petnaestorice boraca i sedam žrtava fašističkog terora.¹⁵¹

P E T R O V A S L A T I N A

Spomen-ploča palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora na pročelju zgrade Mjesne zajednice. Spomen-ploču su postavili 1982. godine stanovnici Petrove Slatine. Na ovoj spomen-ploči je uklesano šest palih boraca i imena četrnaest žrtava fašističkog terora.¹⁵²

S A R V A Š

Spomen-ploča palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora na zgradi Društvenog doma, Osječka ulica.

Na ugaonom katnom objektu Društvenog doma Savez boraca NOR-a Sarvaš je postavio 29. XI 1954. god. spomen-ploču posvećenu palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora. Na spomen-ploči su uklesana šezdesetdva imena, žena, muškaraca, staraca i djece koji su dali svoj život za slobodu. To su bili stanovnici ustaničkih sela: Podgorja, Paučja, Čenkova, Borovika i drugih mjesta.¹⁵³

Spomen-ploča palim borcima Osječke brigade, na pročelju područnog odjeljenja OŠ »Ljubomir Milinković« Na pročelju novoizgrađene školske zgrade u Sarvašu, radni ljudi i građani općine Osijek postavili su 1980. god. mramornu spomen-ploču posvećenu palim borcima Osječke brigade, koji su pali u borbama od 11. do 13 IV 1945. god, kada su forsirali rijeku Dravu kod Sarvaša. To su bile borbe za konačno oslobođenje Osijeka.¹⁵⁴

S I L A Š

Spomenik palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora u centru mjesta. Nedaleko zgrade Mjesne zajednice Savez boraca NOR-a mjesta Silaš podigao je oko 1970. godine spomenik posvećen palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora. Na spomeniku su uklesana imena dvadesetšest palih boraca i tridesetsedam žrtava fašističkog terora. Spomenik je klasičnog oblika rađen od dvije vrste mramora, a nalazi se u ambijentu zasađenom raslinjem.¹⁵⁵

Grobovi žrtava fašističkog trora masakriranih 20 IV 1941. god. U Laslovu, u srpsko-pravoslavnom groblju Silaš: Svi grobovi žrtava fašističkog terora masakriranih u Laslovu 20. IV 1941. god, su evidentirani kao kulturno-povijesni spomenici naše novije povijesti. Grob Vuković Dušana sa spomenikom (Evidencioni broj 2.135) klasičnog je oblika. Grob Ilije Treskavice ima spomenik od umjetnog kamena (Evid. br. 2.136), Grob Vučević Andrije nije uređen, ima samo drveni krst kao znak (Evid. br. 2.137) Grobovi ostalih žrtava masakra u Laslovu evidentirani su zajednički pod brojem 2.138 u Knjizi evidencije nepokretnih spomenika Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku. Masakr nevinih seljaka opisan je u knjizi D. Bižića: Vjetrovi nad ravnicom — kronika o ljudima Silaša.¹⁵⁶

Š O D O L O V C I

Spomenik palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora u centru sela. U centru sela je Savez boraca NOR-a podigao 25. VII 1954. god. spomenik posvećen palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora. Spomenik je u vidu obeliska a počiva na stepeničastom postolju. S pročelne strane spomenika aplicirane su dvije ploče. Prva gornja, izdužena ima ispi-

sana imena i prezimena dvadesetjednog palog borca i isto toliko žrtava fašističkog terora. Na donjoj ploči je posveta. Ploče su pisane ćirilicom.¹⁵⁷

Spomen-obilježje obješenim seljacima sela Koprivne između Šodolovaca Markušice. Na rubu šume koja se nalazi između Šodolovaca i Markušice fašisti su 30. X 1943. god. objesili dvadeset seljaka-rodoljuba sela Koprivne. Na mjestu zločina Savez boraca NOR-a podigao je skromni spomenik od pritesanog kamena trapezoidnog završetka sa zvijezdom petokrakom. U pročelnom dijelu spomenika je mramorna ploča na kojoj je ćirilčnim slovima napisana posveta i imena žrtava fašističkog zločina.¹⁵⁸

T E N J A

Spomenik palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora u neposrednoj blizini starog dvorskog parka. Mještani Tenje su podigli 6. X 1968. god. solidan spomenik, za seoske prilike čak monumentalniji od većine spomenika palim borcima i žrtvama fašističkog terora. Spomenik je koncipiran u dva dijela, prednji niži sa reljefom u betonu i viši u vidu lepeze od tri kraka. Na pročelnom dijelu je akademski kipar Stjepan Brlošić iz Osijeka dao u plitkom reljefu scenu od devet figura i u sredini deseta — majka sa djetetom. Ovaj spomenik ima pored memorijalnog značaja i umjetničku vrijednost koja prelazi regionalne okvire.¹⁵⁹

Spomen-ploča u znak sjećanja na žrtve fašističkog terora na zgradi stare osnovne škole u centru mjesta. Na jednokatnom objektu stare škole koja je u vrijeme okupacije služila fašistima kao mjesto mučenja rodoljuba i pripadnika NOP-a, Srpsko kulturno društvo »Prosvjeta«, postavilo je 1952. god. spomen-ploču u čast mučenih a potom mučki ubijenih Miše Panića, kojega su ustaški zlikovci ovdje 2. februara 1945. god. živog presterisali i ubili Virovac Radu. Tekst na spomen-ploči pisan je ćirilicom.¹⁶⁰

Spomen-ploča borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora na pročelju (dvorca) nove škole. Na pročelju bivšeg dvorca društveno političke organizacije Tenje postavile su 4. VII 1960. god. mramornu spomen-ploču u čast braće Jovanović.¹⁶¹ Na ploči su uklesani poetski stihovi Z. Jovana Jovanovića iz pjesme »Svetli grobovi«.

V I Š N J E V A C

Spomen-ploča palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora na zgradi MZ, Braće Guština br. 2. Na glavnom uličnom pročelju Mjesne zajednice u Višnjevcu, Mjesni odbor udruženja boraca NOR-a Višnjevac postavio je spomen-ploču u čast palih boraca i žrtava fašističkog terora. Na ploči su uklesana imena trinaest palih boraca i tri žrtve fašističkog terora.¹⁶²

V L A D I S L A V C I

Spomen-bista revolucionarke Milice Križan ispred objekta Osnovne škole »Milica Križan«. Ispred moderne zgrade osnovne škole učenici i nastavnici su postavili 5. V 1980. god. spomen-bistu revolucionarke Milice Kri-

žan. Spomen-bistu je izradio borovski likovni umjetnik Miroslav Acić.¹⁶³ Spomen-bista počiva na prizmatičnom postolju, a na pročelnoj strani uklesane su riječi posvete.

Osnovne značajke spomeničkog fundusa obrađenog područja (općine Osijek) su velika brojnost, a s tim i gustoća, raznolikost po sadržaju, te matici i obradi, pa i materijalu. To su spomen-obilježja i spomenici posvećeni različitim aktivnostima u toku NOR-a mada tih spomenika vezanih za djelatnost društveno-političkih organizacija Osijeka ima daleko više, ali se oni nalaze na teritoriju drugih slavonskih općina pa nisu mogli biti predmet obrade ovoga rada (na primjer: spomen-obilježja u Boroviku, Podgorju — na području općine Đakovo, spomen-obilježja na području općine Orahovica i dr.). }

Što se tiče likovnih kvaliteta posebice vezanih za javne spomenike (skulpture), i tu vlada raznolikost. Najkvalitetniji radovi se nalaze u Osijeku, što je donekle i razumljivo (radovi poznatih kipara Vuće, Gračanina, Babića i dr.).

Na više spomen-obilježja je označen i udio različitih narodnosti u zajedničkoj borbi protiv fašističke soldateske (spomen-obilježja u Laslovu, Korođu, Osijeku, Čepinu i dr.), pa i jedno spomen-obilježje vezano za savezničku Crvenu armiju u Dalju.

Stanje spomenika i spomen-obilježja naše novije herojske povijesti i kulture ne zadovoljava, prije svega iz razloga što su mnoga spomen-obilježja izvedena prije gotovo četvrt stoljeća, od lošeg građevinskog materijala, uz to nisu redovito održavana. Takova spomen-obilježja trebalo bi zamijeniti novima u skladu sa današnjim materijalnim uvjetima i tehničkim mogućnostima.

Autentični spomenički objekti (neki od njih imaju i arhitektonsko-stilsku vrijednost) vezani za revolucionarnu djelatnost radničkog pokreta, SKOJ-a i KPJ predstavljaju kako za imaoce-korisnike tih spomenika, tako i za konzervatore, poseban problem. To su uglavnom trošne i dotrajale zgrade građene prije više od jednog stoljeća, koje se slabo ili gotovo nikako ne održavaju i nemaju uvjeta da se održe i izvorno zaštite kao spomenici trajne vrijednosti (na primjer: kuća skojevke Jelke Popović u Dalju i dr.). Mnogi od ovih starijih autentičnih spomeničkih objekata davno su porušeni zbog dotrajalosti kao kuća revolucionara Daloš, Josipa Hauka u Osijeku, Ignje Batrneka Malog i dr.

Jedan dio značajnijih povijesnih lokaliteta još uvijek nije adekvatno obilježen, kao na primjer: lokalitet zloglasnog Tenjskog sabirnog logora, stratišno mjesto rodoljuba i komunista na »Streljani« kod bivšeg Gradskog vrta, grobovi zvjerski masakriranih seljaka iz Silaša. Posebno je pitanje uređenje prostora oko spomenika i spomen-obilježja, koje često devalvira spomenik. Odličan primjer uređenja okoliša spomenika je »Memorijalni park maršal Tito« u Osijeku podignut u okviru akcije »88 stabala za druga Tita«. To je prema dipl. inž. pejzažne arhitekture Velimiru Čerimoviću iz Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku: »Jedini reprezentativni park koji je u posljednjih deset godina podignut u Osijeku. Prostor parka se vrlo stručno održava i predstavlja vrlo urednu parkovnu površinu u gradu Osijeku.«¹⁶⁴

BILJEŠKE I LITERATURA

- ¹ M. Balić: Kulturno-povijesni spomenici Osijeka, Osijek 1986. str. 14. Izdanje Pedagoški fakultet Sveučilišta u Osijeku
- ² D. Plečaš: Šezdeset godina KPJ SKOJ-a Osječki revolucionari Lavoslav Kordić i Adela Pavošević, Partija u ilegalnosti, Glas Slavonije, 9. VI 1979. g. str. 10
- ³ M. Balić: Ibid. str. 14—15
- ⁴ M. Balić: Ibid. str. 15
- ⁵ D. Plečaš: Ibid. 3. III, 31. 3. 4. 4. 1979.
- R. Androić: Rodna kuća Adele Pavošević, Glas Slavonije, 5. II 1980.
- ⁶ M. Balić: Ibid. str. 15.
- ⁷ M. Balić: Spomeici KP u povodu 40 godišnjice dolaska druga Tita na čelo SKJ-e i njegove 85. godišnjice rođenja, Kombinat, informativni list PPK »Đuro Salaj« Valpovo God. VII br. 6. srpanj 1977.
- ⁸ B. Filaković: Tragom »zatajene svjetlosti«, Još jedan zapušten grob prvaka radničkog pokreta u Osijeku
GROB ZAPUSTEN, USPOMENA ŽIVI, Glas Slavonije NM XXVIII br. 8047 26. VI 1971.
- ⁹ Ive Mažuran: Čija je savjest zatajila? Glas Slavonije XXVIII, br. 8041 Osijek, 19. VI 1971.
- ¹⁰ Za spomenik drugarici Adeli Pavošević, Riječ radnika i seljaka, br. 25, Osijek, 16. VI 1928.
- ¹¹ Ž. Sekulić: Uz 50. godišnjicu smrti Josipa Hauka
HEROJSTVO JOSIPA HAUKA, Glas Slavonije, 1. IX 1979. str. 6.
- ¹² M. Balić: Spomenici revolucije općine Osijek, Katalog izložbe u SOUR »Slavonija« IMK, 1985. str. 5—6
- ¹³ Sl. P.: Iz Sarajevske armijske oblasti, Izvor nadahnuća U jedinici Tihomira Cvetkovića otvoren memorijalni park »Maršal Tito« i otkriven spomenik Vrhovnom komandantu., Borba, XL br. 329 3. XII 1981. str. 12
- ¹⁴ M. Balić: U povodu Dana JNA — Spomen—obilježja JNA na području Slavonije i Baranje, Saponia, br. 270, Osijek 29. XII 1986. str. 14
- ¹⁵ Lj. Babić: Kečanin Nikola, u Enciklopediji lik. umjetnosti, III, Zagreb 1964. str. 162
- ¹⁶ M. Balić: Spomenici kulture Osijeka, Vukovara i Đakova, (paralelan prijevod na njemački i mađarski jezik) Izdanje Povijesnog društva Osijek, 1978. str. 10
- ¹⁷ D. Hedl: Zaštita kulturnih spomenika
OBNAVLJA SE SPOMENIK ŽRTVAMA FAŠIZMA, Stambeno komunalni vjesnik, God. VI br. 60, Osijek, prosinac 1981.
J. J. KATONA: Tko je na spomeniku, Glas Slavonije, XLIII br. 12.760. Osijek, 28—30 XI 1986. str. 9
- ¹⁸ D. Pinterović: Oskar Nemon, Osječki zbornik XI, Osijek 1967.
- ¹⁹ D. Pinterović: Osijek dobiva još jedan spomenik žrtvama fašizma, Glas Slavonije, 4. VII 1965.
- ²⁰ V. Kusik: In memoriam — OSKAR NEMON, Katalog X bienalle Slavonaca. Osijek 1985.
- ²¹ K. Kalafatić: Solidarnost još jednom polaže ispit — Jedinstven spomenik u čast dvadesettrojice radnika, IPK list kolektiva IPK Osijek, XVIII br. 323 Osijek 3. IV 1980. str. 7
- ²² I. Tešija: U kiparskom ateljeu (privremenom)
SIMBOL OTPORA I BORBE, Glas Slavonije, 19. I 1980.
D. Hedl: SUŠČEVI KIPARSKI ZAGRLJAJI, Glas Slavonije, XLI br. 11979, Osijek 12. V 1984. str. 9
- ²³ M. Balić: Ibid. str. 10
- ²⁴ O. Švajcer: Dva javna spomenika (neke misli i asocijacije) Revija, XVII br. 1 Osijek siječanj—veljača 1977. str. 68, 75—78.
- ²⁵ O. Švajcer: Ibid. str. 68—71
- ²⁶ Više autora: PALI NEPOBEDIVI (1944—1964), Beograd 1965. str. 308
- ²⁷ M. Balić: U povodu godišnjice službe sigurnosti
SPOMENICI I SPOMEN—OBILJEŽJA, Glas Slavonije XXXVII br. 10.754. Osijek, 14. V 1980

- ²⁸ O. Švajcer: O kiparu Brlošiću, Revija, God. XII br. 4 Osijek, srpanj—kolovoz 1972. str. 30—34
- ²⁹ M. Balić: Spomen—obilježja revolucionarima na području Slavonije i Baranje — BOŽIDAR MASLARIĆ, PTT list, god. XIV br. 136. Osijek veljača 1982. str. 10
- ³⁰ M. Balić: Ibid. Kulturno—povijesni spom. str. 18
- ³¹ I. P.: U SPOMEN HEROJA, Glas Slavonije, 5. XII 1974.
- ³² M. Balić: Ibid. str. 18
- ³³ N. Levak: OTKRIVANJE POPRSJA ĐURE ĐAKOVIĆA, Glas Slavonije 26. IV 1979.
- ³⁴ M. Balić: Ibid. str. 18
- ³⁵ Više autora: Narodni heroji Jugoslavije, II Beograd 1975. str. 195—196
- ³⁶ Ž. Sabol: Antun Babić u Likovnoj enciklopediji Jugoslavije, I, Zagreb 1984. str. 53.
- ³⁷ S. Benović: In memoriam, Učiteljska škola »Božidar Maslarić« u Osijeku 1893—1953, Osijek 1953. str. 20—21
- ³⁸ V. Maleković: Antun Babić, katalog izložbe, Galerija lik. umjetnosti, Osijek 1979.
- ³⁹ J. Bobić: Komemorativna sjednica u osnovnoj školi »Sara Bertić« — OTKRIVENA BISTA SARE BERTIĆ, Glas Slavonije, 16. IX 1976.
- ⁴⁰ M. Balić: U povodu 8. marta Dana žena SPOMEN—OBILJEZJA SARE BERTIĆ »SARO, NA TVOJIM SE DJELIMA ODGAJAMO«, »Saponia«, vanredno izdanje u povodu Dana žena, Osijek, 8. III 1987, str. 4—5
- ⁴¹ V. K.: Otkrivena bista Borisa Kidriča, Glas Slavonije, 16. IX 1976.
- ⁴² Ove podatke autor je dobio od akadem. kipara Marijana Sušca pa mu se ovom prilikom najsrdačnije zahvaljuje.
- ⁴³ B. Plevnik: Stara osječka kronika — POZNATI OSJEČANI, nastavak 65. Glas Slavonije, 28. VIII 1979.
- ⁴⁴ Ivica Šestak, »Glas Slavonije«, Osijek, 8. IV 1952.
- ⁴⁵ M. Balić: Spomen—obilježja skojevcima na području općine Osijek, »Saponia«, br. 268, Osijek, 16. 10. 1986. str. 14
- ⁴⁶ Zdravko Tavrić: Otkrivena spomen—ploča liječnicima antifašistima, Glas Slavonije, 23. X 1959. god.
- ⁴⁷ Staža, Barica i Ivanka, Glas Slavonije, 9. IV 1952.
- ⁴⁸ L. Kraus: Prilog studiji o intelektualcima u našoj revoluciji, Revija, I. br. 5—6, Osijek 1961 str. 88—93.
- ⁴⁹ V. Utvić: Povijest bolničkih ustanova u Osijeku od 1874—1974. Osijek 1974. str. 83
- ⁵⁰ Osude prijekog suda u Osijeku, Građa za historiju NOP u Slavoniji, I, Sl. Brod. 1962. str. 161
D. PLEČAS: Kronika četrdesetprve, Steljani Vetnić, Petrov, Bauer, Glas Slavonije, 16. X 1976.
- ⁵¹ Ž. Sekulić: Ibid. str. 6
- ⁵² Građa, Ibid. str. 123, 175, 235, 236, 382
D. Pocem: Akcija je uspjela, Glas Slavonije, XIII br. 3083 Osijek, 14. IV 1955. str. 4
M. Amulić: SKOJ u Osijeku početkom 1941. godine — rad na prikupljanju oružja, Glas Slavonije XIII br. 3083, 14. IV 1955.
- ⁵³ Na spomen—ploči je tekst: »U ovoj kući 25. IX 1941. uhapšen je drug Klajn inž. Mihajlo sekretar Mjesnog komiteta KPH Osijek kao organizator NOP, nakon zvjerskog mučenja po ustaškim zlikovcima i njemačkim fašističkim okupatorima, osuđen je i streljan 22. X 1941. g.«
Dr. L. Kraus: Susreti i sudbine, sjećanja iz jednog aktivnog života, Osijek, 1973. str. 326.
Z. Has: Osijek i okolica u prvim danima NOB-e, Revija, I 5—6, Osijek 1961. str. 98—112
- ⁵⁴ Dr. L. Kraus: Ibid. str. 225, 257, 260, 321, 327.
Zdenko Has: Ibid. samo objavljeno (preštampano iz Revije) u Prilozima građi, Sl. Brod. 1965. str. 255.
A. Salaj je poginuo u NOB kao sekretar Okružnog komiteta KPH Osijek

- ⁵⁵ Zdenko Has: Omasovljenje sindikata i ilegalna štampa u Osijeku, ČETRDESET GODINA, knj. IV 1935—1941 II dio, Beograd, 1960. str. 296—299.
R. Simić: Obnova partijske organizacije u Osijeku 1933 godine, Glas Slavonije 22. III 1959.
- ⁵⁶ SLAVONIJA U BORBI, album fotografija iz NOR-a, Zagreb 1952. (1941-1945)
Z. Sekulić: Radničko KUD željezničara »Srdan Petrov« Osijek 1949—1979. Osijek, 1979. str. 9—20.
- ⁵⁷ Osuda prijekog suda u Osijeku, 18 rujna 1941., GRAĐA I, Dokument br. 112 str. 163—164
- ⁵⁸ R. Odavić: Djelovanje partijske i skojevske organizacije u Osijeku uoči i tokom 1941., Zbornik, HIS, 10. Sl. Brod 1973. str. 107—133
- ⁵⁹ Osuda prijekog suda u Osijeku, 16. IX 1941, GRAĐA I, Dokument 160
D. Plećaš: Kronika četrdesetprve, Glas Slavonije, 15. IX 1976.
Đ. Sovagović: Sara, Izdanje Revije, Osijek 1986.
M. Balić: Ibid. Spom. obilježja Sare Bertić, str. 4—5
- ⁶⁰ M. Balić: Ibid. Kulturno pov. spom. Osijeka, str. 20.
- ⁶¹ M. Balić: Ibid. str. 20
- ⁶² S. Brlošić: Osvrt na rad partijske organizacije Osijeka ... Revija I, 5—6, Osijek 1961. str. 119—130
- ⁶³ M. Balić: Uz obilježavanje Dana mladosti — Spom. obilježja omladini Slavonije i Baranje, Saponia, 263. 6. VI 1986. str. 17
- ⁶⁴ M. Balić: Spom. obilježja Sari Bertić »SARO, NA TVOJIM SE DJELIMA ODGAJAMO«, poseb. izdanje »Saponia« 1987. str. 4—5
- ⁶⁵ Đ. Sovagović: Ibid. str. 31
- ⁶⁶ M. Balić: Kulturno—pov. spom. Osijeka str. 21
- ⁶⁷ GRAĐA, I dokument 122 str. 172, Dokument 128 str. 186
D. Plećaš: Kronika četrdesetprve, Pogibija Bakulica i Gerde Svare, Glas Slavonije, 22. IX 1976.
- ⁶⁸ Z. Beit: Spomen—ploča, PTT list, XIII br. 132 Osijek 15. VI 1981. str. 14
- ⁶⁹ J. I.: U RO Tvornici šećera i kandita je svečano proslavljen Dan ustanka naroda i narodnosti SR Hrvatske OTKRIVENA SPOMEN—PLOČA DOKI PUCARU STAROM, IPK, Informativni list SOKR IPK Osijek, XX br. 423, Osijek 6. kolovoz 1985. str. 8
- ⁷⁰ »Osijek je odusevijen pozdravio maršala Tita« Glas Slavonije — posebno izdanje, God. III br. 61. Osijek 6. lipnja 1945. str. 1
1110 U SLAVONIJI, Vrbaci, omladinska revija I, br. 4 Osijek, studeni 1977. str. 2—5
- ⁷¹ M. Balić: Spomen—obilježja JNA na području Slavonije i Baranje, Saponia, br. 270. Osijek 29. XII 1986. str. 14
- ⁷² Zahvaljujem prof. D. Plećašu za podatke o ove dvije spomen ploče koje je unio (popunio) prilikom tiskanja moje publikacije Kulturno—povijesni spomenici Osijeka, 1986.
- ⁷³ Prve žrtve pokretnog prijekog suda, »Žena u borbi«, br. 9. 1952 str. 6—7
D. Plećaš: Kronika četrdeset prve, Masovna hapšenja u Osijeku, Glas Slavonije, 22. V 1976.
- ⁷⁴ V. Sikora: Nijemi svjedok Strossmayerova br. 1, Glas Slavonije XLI br. 11957 Osijek, 14. IV 1984. str. 7
A. Miletić: Koncentracioni logor Jasenovac (1941—1945), Dokumenta, tom I, Izdanje Narodna knjiga Beograd i Spomen područje Jasenovac Prvo izdanje 1986. Dokument br. 42. od 25. XII 1941. str. 109—113
- ⁷⁵ M. Malbaša: Aksmanović Vladoje, tekst u Hrvatskom biografskom leksikonu, tom I, Zagreb, 1983 str. 39—40.
- ⁷⁶ S. Brlošić: Ibid. str. 123
R. Odavić: Ibid. str. 120
A. Miletić: Ibid. Dokument br. 42, Zapisnik od 25. XII 1941. sastavljen u Nedićevom komesarijatu za izbjeglice i preseljene u Beogradu u kojem Milan Stamenković govori između ostalog o Osijeku: »... Koliko je meni poznato ubijeno je od svega 700 uhapšenih Srba njih 12 i to u zgradi Sokola, gde su četvorica zakopana u bašti kraj poslužiteljevog stana ...« str. 111
- ⁷⁷ M. Balić: Spomenici i spomen obilježja grada Osijeka »Slavonija« IMK »Slavonija«, XIII br. 5. svibanj 1982 str. 10.

- ⁷⁸ D. Plečaš: Kronika četrdeset prve, Osude prijekog suda u Osijeku, Glas Slavonije, 17. IX 1976.
- ⁷⁹ R. Odavić: Sabirni logor Tenje, SLAVONIJA U NOB, Sl. Brod 1966. str. 209—211.
- ⁸⁰ V. Čerimović — M. Balić: SPOMEN—PARK REVOLUCIJE NA LOKACIJI SABIRNOG LOGORA TENJE KOD OSIJEKA, Elaborat rađen za Općinski odbor SUBNOR-a Osijek, niti do danas nije realiziran iako je načinjen augusta mjeseca 1981. god.
Original u Općinskom odboru Subnora, Osijek
- ⁸¹ Više autora: NARODNI HEROJI JUGOSLAVIJE, I str. 56—57
- ⁸² Svečano proslavljen Dan ustanka naroda Hrvatske — NOVI SPOMENICI — NOVI OBJEKTI, Glas Slavonije, XXIII br. 6242. 29. VII 1965. g. str. 1—2
Z. Sekulić: U povodu 38. godišnjice smrti narodnog heroja Ignje Batrneka — Malog, ŽIVOT ZA SLOBODU, Glas Slavonije XL, br. 11610. Osijek 26. 2. 1983.
- ⁸³ Rekonstrukcija izvedena po dokumentaciji inž. Anđelke Krejačić i prof. M. Balića radnika Regionalnog zavoda za zaštitu spom. kulture u Osijeku (elaborat u Općinskom odboru SUBNOR-a Osijek).
- ⁸⁴ M. Balić: Ibid. Kulturno—pov. spom. str. 23
- ⁸⁵ M. Balić: Ibid, str. 23
- ⁸⁶ J. Bobić: Otkriva se spomen—obilježje Đuri Vukadinoviću—Vuku, Glas Slavonije, 27. X 1977.
- ⁸⁷ M. Balić: Preuzeli smo tvornice na upravljanje SPOMEN—OBILJEŽJA U ČAST SAMOUPRAVLJANJA, Saponia, br. 267. Osijek, 25. VIII 1986. str. 16
- ⁸⁸ M. Balić: Kulturno—pov. spom. str. 24
- ⁸⁹ D. Parmaković: Mačvanski partizanski odred, Šabac, 1973.
- ⁹⁰ L. Džakić: Slavonija se budi, Izdanje SUBNOR općine Vukovar, 1970. str. 286
- ⁹¹ L. Džakić: Ibid. str. 289—290.
- ⁹² M. Balić — A. Krejačić — V. Čerimović: SPOMEN—OBILJEŽJA RRP NOR-a i samoupravljanja, elaborat za Općinski odbor SUBNOR-a Osijek, decembar 1982. list 82
- ⁹³ J. Bobić: Spomenik simbol slobode i ravnopravnosti, bratstva i jedinstva, Glas Slavonije, 28, 29 i 30. XI 1977.
- ⁹⁴ Balić—Krejačić—Čerimović: Ibid. Elaborat, list 84
- ⁹⁵ Glavna proslava Dana ustanka bit će priređena u Bijelom Brdu, Glas Slavonije, 11. VII 1954.
- ⁹⁶:U spomen, NIKOLA KEČANIN, Glas Slavonije, XLIII br. 12486, Osijek, 9. I 1986. str. 7
- ⁹⁷ Projekt, obnovu i nadzor vršila Anđelka Krejačić, inž. Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku
- ⁹⁸ L. Džakić: Ibid. str. 290—292
- ⁹⁹ Neka bude borba neprestana, Glas Slavonije, 13. IV 1960.
- ¹⁰⁰ Z. Has: Osijek, Partijska organizacija uoči okupacije i u pripremanju ustanka, Prilog grafi za hist. NOP, Slavonije, 1941., Sl. Brod 1965. str. 84—95
- ¹⁰¹ M. Balić: Spomen obilježja omladini Slavonije i Baranje »Saponia«, 263, 6. lipnja 1986. str. 17
- ¹⁰² GRAĐA, IX str. 75—79
- ¹⁰³ M. Balić: Ibid. str. 17
- ¹⁰⁴ GRAĐA, IX str. 230—232
- ¹⁰⁵ GRAĐA, IX str. 311
- ¹⁰⁶ GRAĐA, IX str. 75—79
- ¹⁰⁷ Balić—Krejačić—Čerimović: Ibid. ELABORAT list 90
- ¹⁰⁸ Spomenik u Čepinu obnovljen je pod rukovodstvom stručnjaka Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture inž. Anđelke Krejačić
- ¹⁰⁹ S. H. Obilježen Dan mjesne zajednice Čepin OTKRIVENA SPOMEN—PLOČA IGNJI BATRNEKU, Glas Slavonije, 25. V 1981.
- ¹¹⁰ Ibid. Narodni heroji Jugoslavije str. 56—57
- ¹¹¹ Podaci dobiveni od bivšeg direktora OŠ u Čepinu dipl. pravnik Vice Bože, na čemu se najsrdačnije zahvaljujemo.
- ¹¹² S. Ljubljanović: Dvojica protiv deseterice, Požeški list god. VI br. 27. 1958.
- ¹¹³ Balić—Krejačić—Čerimović: Ibid. Elaborat, list 98
- ¹¹⁴ Ibid. list 99

- ¹¹⁵ Zdenko Has piše u raspravi OSIJEK I OKOLICA U PRVIM DANIMA NOB-e Prilog za historiju NOP Slavonije 1941. g., Sl. Brod. 1965. na strani 256. »... Dvadeset srpskih seljaka iz sela Čepinski Martinci prve su žrtve ustaških zvjerstava. Ustaše su ih vukle u Osijek vezane za kola dok nisu izdahnuili...«
- ¹¹⁶ Balić—Krejačić—Čerimović: Ibid. Elaborat, list 108
- ¹¹⁷ S. Penić: Daljci i stvaralački razvoj — SPOMENIK, BIBLIOTEKA ČITAVICA I POVELJA, Glas Slavonije, XLI br. 12043 26, 27. VII 1984. str. 5
- ¹¹⁸ L. Džakić: Ibid. str. 300—301
- ¹¹⁹ M. Balić: Spom. obilježja revolucionara na području Slavonije i Baranje, BOZIDAR MASLARIĆ, PTT list, XIV br. 136 veljača 1982. str. 10
- ¹²⁰ D. Hedl: Obilježavanje imena naše herojske povijesti MASLARIĆEVA KUĆA — MALI MUZEJ REVOLUCIJE, Glas Slavonije 14. IV 1982.
- ¹²¹ S. Penić: Trajno obilježavanje imena i djela Božidara Maslarića — NIŠTA ŠTO JE ČINIO NIJE ZABORAVLJENO, Glas Slavonije, XLII br. 12464. Osijek 28—30. XI 1985.
- ¹²² Autor spomen—biste narodnog heroja Božidara Maslarića u Dalju akadem. kipar Marijan Sušac dao mi je podatke da je bistu radio prema originalnoj fotografiji Szegea iz 1945/46. god. kada je taj poznati osječki slikar snimio B. Maslarića.
- ¹²³ Balić—Krejačić—Čerimović: Ibid. Elaborat list 101
- ¹²⁴ M. Balić: Ibid. Spom. obilježja omladini Slavonije i Baranje
- ¹²⁵ Balić—Krejačić—Čerimović: Ibid. Elaborat, list 104
- ¹²⁶ Ibid. list 103
- ¹²⁷ Ibid. list 102
- ¹²⁸ Ibid. list 105
- ¹²⁹ Ibid. list 109
- ¹³⁰ Konferencija KPH za kotar Osijek, rezolucija o zadacima partijskih jedinica u gradu i kotaru Osijek i stvaranju NOO i NOF sa konferencije u DOPSINU, Dokument br. 1 u dodatku knjige — JEDINSTVENA NARODNOOSLOBODILAČKA FRONTA I NARODNA FRONTA U OSIJEKU I KOTARU OSIJEK 1944—1954. Jubilarno izdanje Općinske konferencije SSRN Osijek, 1975 str. 463—466
- ¹³¹ D. Sovagović: Sara,
- ¹³² GRADA, I str. 235—236
- ¹³³ N. Kaloper: Spominjite ih s divljenjem — priča o djevojci komunisti Milici Križan i njejoj drugarici Sari, Glas Slavonije, XVIII br. 4622 14. IV 1960
- ¹³⁴ L. Džakić: Ibid. str. 301—302
- ¹³⁵ Balić—Krejačić—Čerimović: Ibid. Elaborat list 113
- ¹³⁶ Ibid. list 114
- ¹³⁷ M. Balić: Spomenici revolucije općine Osijek, Katalog izložbe u SOUR »Slavonija« IMK, 1985. str. 5
- ¹³⁸ S. Savić: 51. vojvodanska divizija, Beograd, 1974. str. 161—165
- ¹³⁹ Petrov Marinko: Pakao na Dravi, Belišće — Bistrinci, Decembar 1944 — april 1945., Belišće 1976. Izdanje Mjesnog udruženja boraca Belišće
- ¹⁴⁰ Ibid. JEDINSTVENA NOF ... OSIJEK 1975., dokument 38. str. 85
- ¹⁴¹ Balić—Krejačić—Čerimović: Ibid. Elaborat, list 119
- ¹⁴² Ibid. JEDINSTVENA NOF. str. 85
- M. Balić: Spomenici i spomen—obilježja narodnoj vlasti u Slavoniji, Valpovo 1978. str. 13
- ¹⁴³ Balić—Krejačić—Čerimović, Ibid. Elaborat, list 117.
- ¹⁴⁴ D. Bižić: Vjetrovi nad ravnicom — kronika o ljudima Silaša, Silaš, 1976. str. 101.
»... Prilikom iskopavanja leševa, neki koji nisu mogli izdržati mijenjali su se, a Simo Vujić radio je neprekidno dok nisu svih jedanaest leševa iskopali i položili u sanduke. Pokupljeni su i dijelovi tijela koji su nađeni pokraj rake Slika je bila užasna. Lica se nisu mogla prepoznati jer su bila izmasakrirana. Bilo je leševa bez nosa, bez uha, bez ruke, razbijene lobanje. Lazinov leš bio je unakažen životinjskim sadizmom: utroba mu je virila van, a odrezani penis stavljen mu je u usta. Toliko zvjerske mržnje izbijalo je iz tog čina, da se čovjek mora zapitati — da li je ta mržnja gomilana vjekovima ili milenijumima...«

- 145 M. Balić: Spomen—obilježja RRP, NOR-a i samoupravljanja, Glasnik slavonskih muzeja, God. XVIII br. 47. Vukovar, 1983 str. 11—14
- 146 Balić—Krejačić—Ćerimović: Ibid. Elaborat, list 123
- 147 Ibid. list 122
- 148 Ibid. list, 124
- 149 Ibid. list 125
- 150 L. Džakić: Ibid. str. 310.
D. Bižić: Ibid. str. 98
- 151 Balić—Krejačić—Ćerimović: Ibid. Elaborat, list 127
- 152 Ibid. list 128
- 153 Ibid. list 129.
- 154 Z. B. Cvetković: Iz epopeje Osječke udarne brigade, Feljton, (7), Glas Slavonije, 15. IV 1980.
D. Bižić: Ibid. str. 128
- 155 Bižić opisuje u citiranoj knjizi na str. 100 mjesto zločina
»... U blatu oko zajedničke rake vidjela su se dva odsječena prsta ruke, jedno uho, na jednom kraju virila je iz zemlje jedna ruka, tamo malo dalje dio nečijeg mozga i komadić nosa, a lokvice vode nastale od aprilskih kiša nisu mogle saprati jedno zlodjelo — bile su crvene od krvi ...«
- 157 Balić—Krejačić—Ćerimović: Ibid. Elaborat, list 135
- 158 GRADA IX, dokument br. 112 str. 310. Izvještaj OK SKOJ-a Osijek Okružnom komitetu KPH Osijek o položaju i situaciji na terenu ... od 12. XII 1943. god. u kojem se između ostalog kaže: »... Na osječkom kotaru omladina je naročito zaplašena događajem koji se desio u Koprivni, gdje je Fricova i Toljova banda objesila 21 čovjeka među njima jednog omladinca od 15 godina i trojicu ubila zatim mnogobrojne otjerala u zatvor ...«
- 159 L. Džakić: Ibid. str. 316
O. Svajcer: S. Brlošić, u Likovnoj enciklopediji Jugoslavije I, Zagreb, 1981. str. 190.
- 160 B. Đurić: Tenja u NOB, izdanje Mjesnog udruženja Saveza Boraca NOR-a Tenja, Beograd, 1985. str. 143—144
- 161 Ibidem, str. 125—127.
- 162 Balić—Krejačić—Ćerimović: Ibid. list 141
- 163 Z. Sabol: Miroslav Acić u Likovnoj enciklopediji Jugoslavije I, Zagreb 1984. str. 1
- 164 V. Ćerimović: tekst hortikultunog dijela elaborata rađenog u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Osijeku za Općinski odbor SUBNOR-a Osijek SPOMEN—OBILJEŽJA RRP, NOR-a I SAMOUPRAVLJANJA, Osijek, decembar 1982. list 1/III

Milan Balić

MONUMENTS OF THE REVOLUTIONARY LABOR MOVEMENTS, NATIONAL LIBERATION WAR AND BUILDING OF SOCIALISM ON THE TERRITORY OF THE COMMUNITY OF OSIJEK

Summary

The territory of the community of Osijek, one of the biggest in Slavonia, has rather rich and heterogeneous fund of monuments belonging to newly heroic history — 150 monuments and commemoration features. First of all, those are: authentic monumental facilities bounded with life and revolutionary activities of certain persons, actions of the revolutionary labor movements, Communists Party of Yugoslavia and Yugoslav League of Communists (workers dormitories and printing firms in Osijek), houses of distinguished revolutionaries in Osijek, Dalj, etc);

furthermore,

— commemoration charnel—houses and monuments devoted to fallen heroes of the National liberation WW in quite a few villages of the community of Osijek;

- commemoration features on galoows, where fascist enemies together with domestic traitors — *ustascha* have mistreated, killed innocent victims by performing **genocid over inhabitants of Serbia proper, Jew people and Roms. Communists, patriots regardless on religious and national denomination, have been mercilessly killed in collection camps of the »SOKOL«, collection camp in Tenje where over 3000 Jew people and patriots of other nationalities were mistreated;**
- commemoration **busts and commemoration boards devoted to distinguished revolutionaries, Yugoslav League of Youth Communists, Communist Party Workers;**
- commemoration features in honour of the battles and victims of the National liberation Army and Yugoslav National Army;
- commemoration features in honour of the social—political organizations activities: community and district committees of Communist Party of Croatia, National liberation Committee, Yugoslav League of Youth Communists organizations, Antifascist Women's Front and others:
- Crypts of fallen heroes during the National liberation war in Osijek, Dalj, Josipovac, etc.;
- marked and/or unmarked crypts of numerous victims of fascist terrorism (monument of twelve **hanged peasants** from Koprivna in the woods of Sodolovci, a crypt of **massacred peasants** from Silaš and others);
- commemoration features bounded to allied troops of the Red Army in Dalj;
- On quite a few **commemoration features**, there are also marked the contributions of various different nationalities in joint struggle against fascist enemy: Hungarians in Laslovo, Koroč and Osijek; Jew people in Osijek; Roms in Dalj, **Hrastin, etc.,**
- commemoration features from the aspect of fine arts which are considered to be of the **highest quality** are those located in Osijek and what is understandable, since **Osijek is being the biggest city in Slavonia, as well as a culture centre on this area of the Socialist Republic of Croatia.** In Osijek there are some works of the **distinguished sculptor of the world reputation** born in Osijek — Mr OSKAR NEMON (1906—1985) who lived in Oxford, England and who made for his native city a monument devoted to victims of the fascist terrorism; furthermore in Osijek there are also monument of the revolution of Zogreb Mr STJEPAN GRACAN (made sculpture of the writer and revolutionarist August Cesarec) and of Mr MIRO VUCO (monument of the revolutionarist Veljko Vlahović); sculptor Mr NIKOLA KEČANIN from Slavonia (1013—1986) who made the monument to the fallen fighters and victims of the fascims; sculptor Mr STIPA BRLOŠIĆ who made seven commemoration busts of various revolutionarists; sculptor Mr ANTUN BABIĆ who made for Osijek two commemoration busts; young Academy sculptor Mr MARIJAN SUŠAĆ who made the monument »SLOBODA« (Victory) for the city of Osijek and commemoration bust of the national hero for Dalj, etc.

Translation: Dubravka Lupšić, prof.

OSIJEK, Spomenik palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora u Parku kulture, rad akademskog kipara Nikole Kečanina (1913—1986.)

OSIJEK
 Spomenik žrtvama logora Jasenovac, Stara Gradiška i Savska cesta, radnicima
 Šećerane, ispred IPK RO »Tvornica šećera i kandita«, rad akademskog kipara
 Marijana Sušca iz Osijeka

OSIJEK
 Spomenik maršalu Titu u Memorijalnom parku »Maršal Tito« u sklopu donjo-
 gradskih kasarni, spomenik je djelo akadem. kipara Dušana Nikolića iz Beograda
 a park Tihomila Brunčića

OSIJEK
Spomen-ploča Ujedinjenim radničkim sindikatima na pročelju zgrade Ulica Republike i Ulica A. Cesarca br. 19 (rad akadem. kipara Antuna Babića)

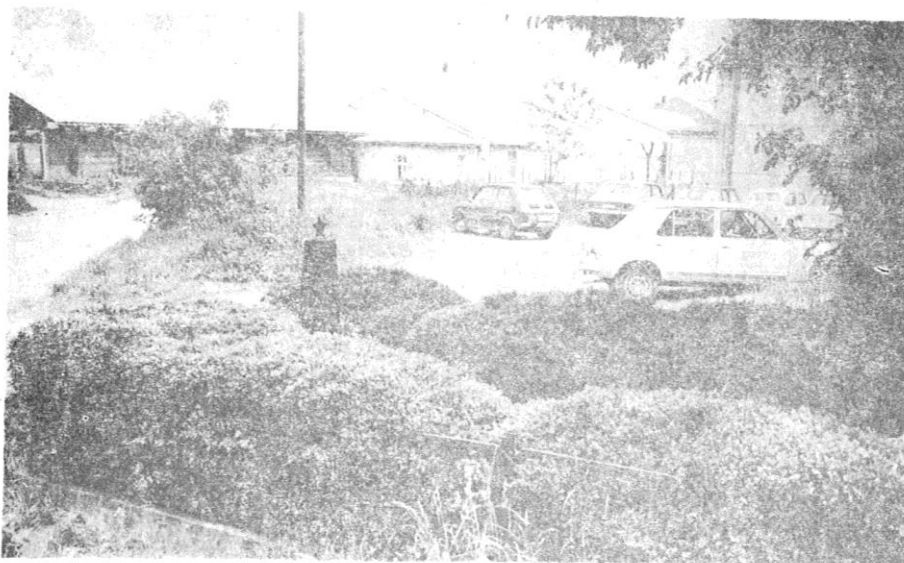
OSIJEK
Spomen-bista narodnog heroja Milana Stanivukovića u krugu Kasarne XII proleterske brigade, rad akadem. kipara Antuna Babića

OSIJEK
Spomen-bista Stojaković Blagoje, šefa odsjeka UDB-e za grad Osijek, na Gornjogradskom groblju, rad akadem. kipara R. Lešića

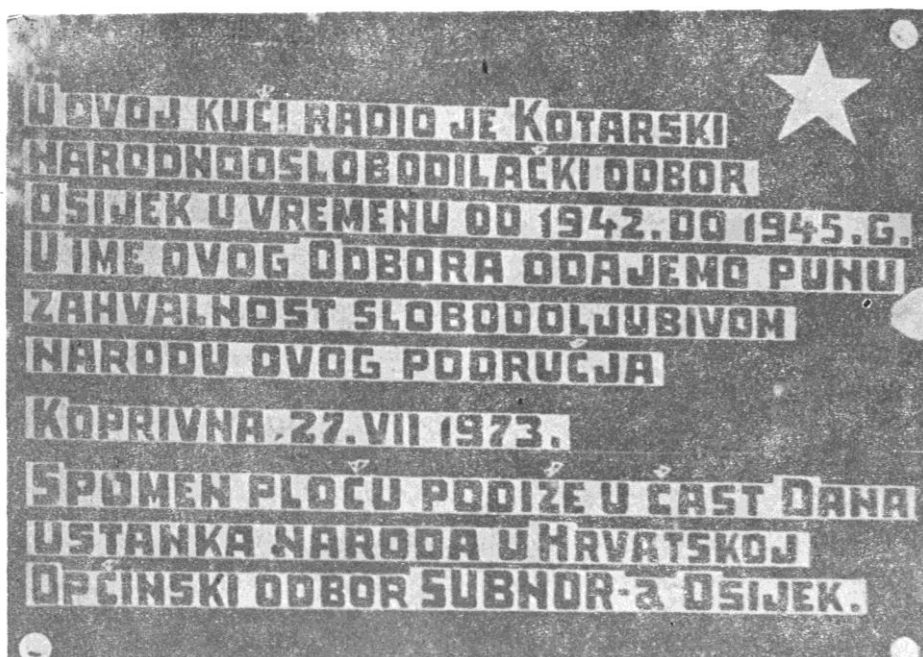
OSIJEK
Spomen-bista narodnog heroja Božidara Maslarića ispred zgrade Pedagoškog fakulteta, Ulica Jože Vlahovića, rad akadem. kipara Stjepana Brlošića

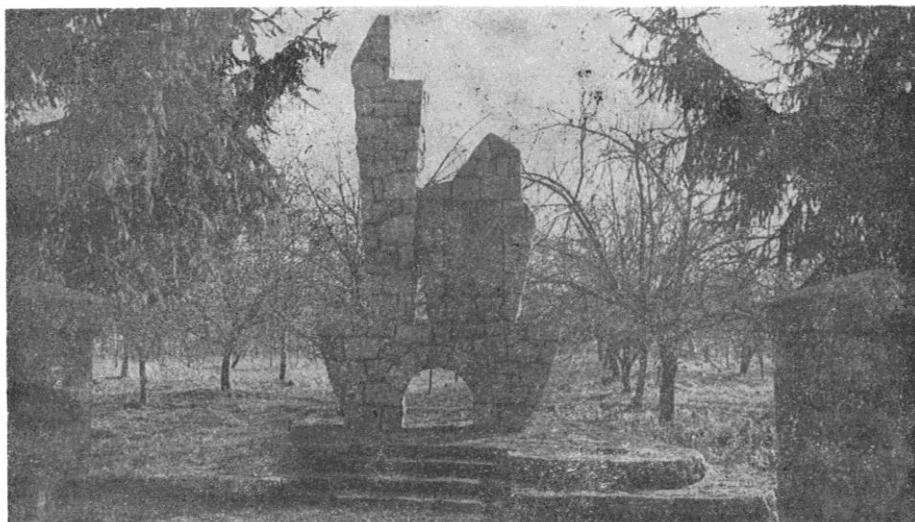
OSIJEK
Grob neznanog borca, Ulica Marka Oreškovića br. 11 uredili radnici Osječke ljevaonice i tvornice strojeva 1949. godine

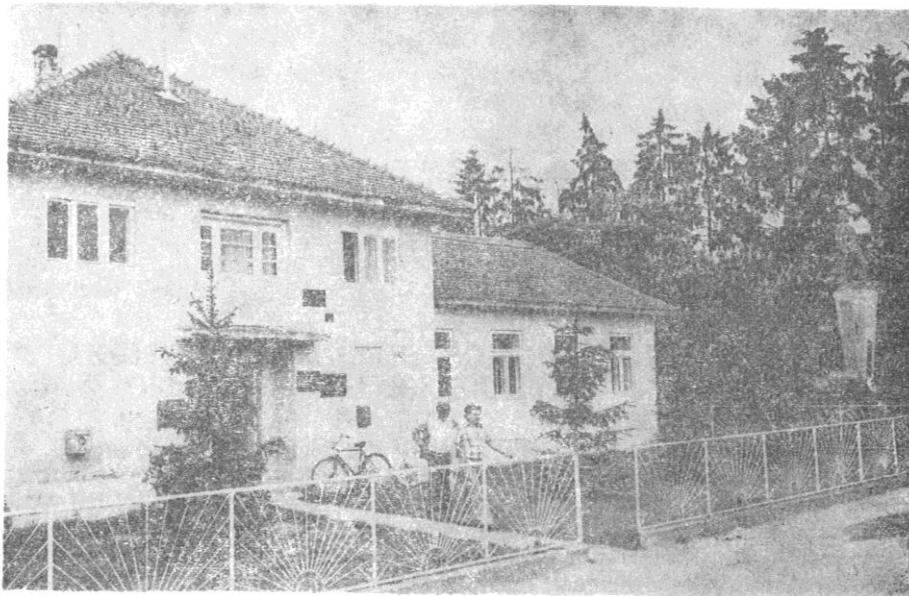
OSIJEK
Kuća u Ulici Nikole Demonje br. 8 u Tvrđi u kojoj je jedno vrijeme živjela revolucionarka Milica Križan

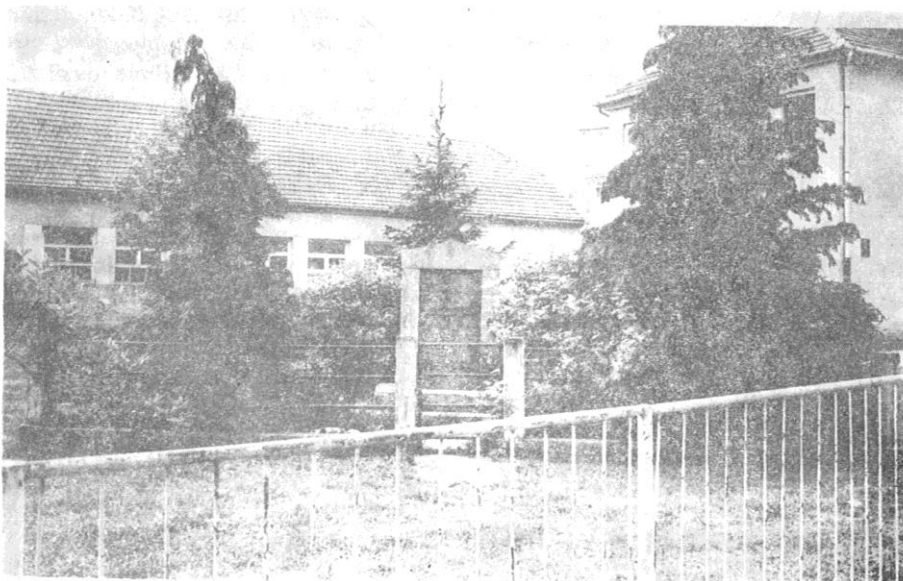
KOPRIVNA
Spomen-ploča u čast Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Osijek na salaškoj kući nedaleko Koprivne

KOPRIVNA
Spomenik palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora sela Koprivne, društveno političkim organizacijama koje su ovdje djelovale: KK KPH Osijek, NOO za kotar Osijek, omladinske i AFŽ organizacije. (rad akademskog kipara Nikole Kečanina — 1913—1986).

ADA

Spomenik palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora sela Ada (rad akademskog kipara Nikole Kečanina), koji su pali ovdje u Slavoniji, Šapcu i kao pripadnici Mačvanskog partizanskog odreda. Na Društvenom domu je spomen-ploča palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora.

SILAŠ

Spomenik palim borcima NOR-a i žrtvama fašističkog terora sela, pokraj zgrade Mjesne zajednice